

Podstawy informatyki

Izabela Szczęch

Politechnika Poznańska

BUDOWA I ZASADA DZIAŁANIA KOMPUTERA

Plan wykładu

- System komputerowy
- Wybrane rodzaje komputerów
- Architektura komputera
  - procesor
  - magistrala systemowa
  - pamięć operacyjna
  - urządzenia zewnętrzne
- Komputery wczoraj i dziś

SYSTEM KOMPUTEROWY

Funkcje systemu komputerowego

- przetwarzanie danych
- przechowywanie danych (krótkotrwałe lub długotrwałe)
- przenoszenie danych (pomiędzy komputerem a światem zewnętrznym)
- sterowanie (trzema powyższymi funkcjami)

WYBRANE RODZAJE KOMPUTERÓW

Komputer

- elektroniczna maszyna licząca
(łac. computare, ang. compute – obliczać)
- urządzenie elektroniczne służące do automatycznego przetwarzania informacji (danych), przedstawionych cyfrowo (tzn. za pomocą odpowiednio zakodowanych liczb), wyposażone w możliwość wprowadzania, przechowywania i wyprowadzania danych

Superkomputer

- komputer, który ma jedną z największych mocy obliczeniowych na świecie w danym momencie. Jest to pojęcie względne, gdyż moc obliczeniowa komputerów rośnie nieustannie i dany superkomputer pozostaje w tej klasie zwykle tylko kilka lat.
- Za pierwszy superkomputer uznaje się [CDC 6600 z 1963 r.](#) (Control Data Corporation)
  - według projektu i pod ścisłym nadzorem Seymoura Craya
  - maszyna wykonywała 3 miliony operacji na sekundę
  - pierwszy komputer gdzie zastosowano tranzystory krzemowe
  - technika chłodzenia podzespołów freonem

Klastry komputerowe (ang. cluster)

- grupa połączonych jednostek komputerowych, które współpracują ze sobą w celu udostępnienia zintegrowanego środowiska pracy
- Komputery wchodzące w skład klastra (będące członkami klastra) nazywane są **węzłami** (ang. node)

Klastry komputerowe - podział

- **Klastry wydajnościowe**: pracujące jako komputer równoległy. Celem ich budowy jest zwiększenie mocy obliczeniowej. Wiele obecnych superkomputerów działa na tej zasadzie.
- **Klastry niezawodnościowe**: pracujące jako zespół komputerów dublujących nawzajem swoje funkcje. W razie awarii jednego z węzłów, następuje automatyczne przejęcie jego funkcji przez inne węzły.
- W praktyce rozwiązania klastrowe często mają **charakter mieszany**: dla pewnych aplikacji wykonują funkcje wydajnościowe, przy jednoczesnym pełnieniu roli niezawodnościowej

Grid (ang. grid)

- system przetwarzania danych, który integruje i zarządza zasobami będącymi pod kontrolą różnych domen (od instytucji po system operacyjny) połączony siecią komputerową
- używa standardowych, otwartych protokołów i interfejsów ogólnego przeznaczenia (odkrywania i dostępu do zasobów, autoryzacji, uwierzytelniania)
- celem technologii gridowej jest stworzenie prostego, lecz mimo to wielkiego i potężnego, wirtualnego komputera z ogromnej ilości połączonych, niejednorodnych systemów współdzielących różnego rodzaju zasoby
- grid jest rozwinięciem idei klastra poza tradycyjne granice domeny

Grid

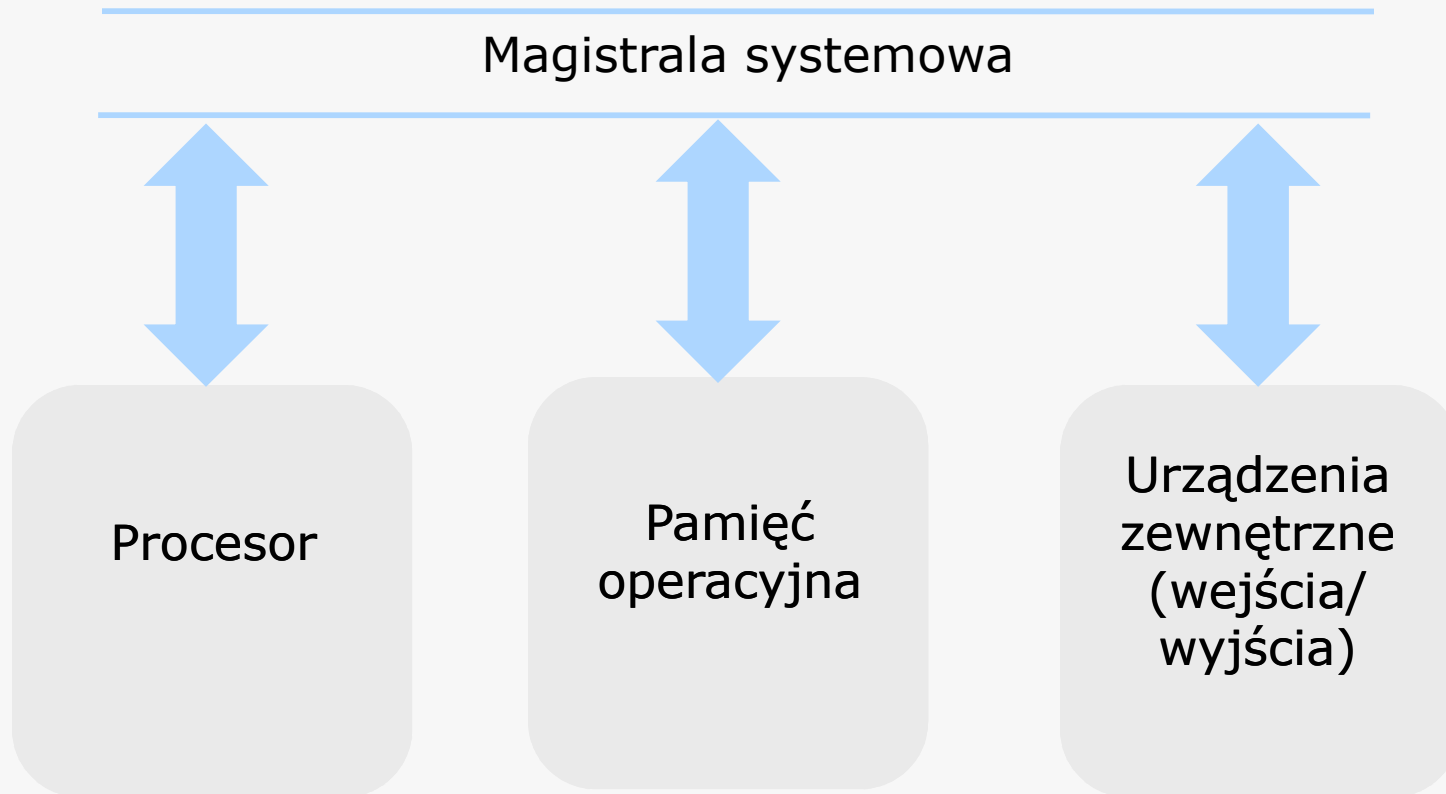
- Za „ojca gridów” uznawany jest [Ian Foster](#), profesor na Uniwersytecie w Chicago
- Pierwsze inicjatywy gridowe:
  - GIMPS (Great Internet Mersenne Prime Search)
  - SETI@home (Search for Extra-Terrestrial Intelligence)

ARCHITEKTURA KOMPUTERA (BUDOWA SPRZĘTU)

Architektura komputera

Architektura komputera

- Komputer składa się z czterech głównych składników:
  - **procesor (jednostka centralna, CPU)** – steruje działaniem komputera i realizuje funkcje przetwarzania danych
  - **pamięć operacyjna** – pamięć bezpośrednio połączona z procesorem, przechowuje dane i program
  - **urządzenia zewn. (urządzenia wejścia/wyjścia)** – np. klawiatura, monitor, drukarka, dysk, CD, DVD, etc. Komunikacja między procesorem a tymi urządzeniami odbywa się za pośrednictwem sterowników
  - **magistrala systemowa** - połączenia systemu; wszystkie mechanizmy zapewniające komunikację między jednostką centralną, pamięcią operacyjną a urządzeniami zewnątrz

Zegar systemowy

- Komputer złożony z pamięci, procesora i urządzeń zewnętrznych będzie prawidłowo funkcjonował, o ile coś nada mu rytm pracy – tym elementem jest **zegar systemowy**
- Zegar systemowy jest urządzeniem generującym sygnał zegarowy, który **synchronizuje** pracę wszystkich elementów systemu komputerowego, tzn. zmieniają one swój stan w takt zegara.

Częstotliwość zegara

- to liczba cykli sygnału zegarowego na sekundę
- Zwiększenie częstotliwości zegara zwiększa szybkość zmian stanu elementów systemu komputerowego, a zatem zwiększa szybkość pracy komputera
- Szybkość komputera mierzona jest w następujących jednostkach:
  - **MIPS** (Milion Instructions per Second) – milion (2^{20}) rozkazów wykonywanych przez procesor w sekundę
  - **Megaflop** - milion (2^{20}) operacji zmiennoprzecinkowych wykonywanych przez procesor w sekundę

Częstotliwość zegara - ograniczenia

- Im większa częstotliwość zegara, tym szybciej pracuje komputer
- Dlaczego występują ograniczenia na częstotliwość zegara?
  - **czas propagacji** – związany z odległością pomiędzy elementami składowymi procesora (np. tranzystorami). Im mniejsza odległość między elementami (aspekty technologiczne) tym krótszy czas propagacji, choć i tak nigdy nie on będzie zerowy. Jeśli częstotliwość zegara byłaby zbyt duża w stosunku do tych ograniczeń, to system nie działałby poprawnie.

Częstotliwość zegara - ograniczenia

Dlaczego występują ograniczenia na częstotliwość zegara?

- **wydzielana moc** – energia wydzielana w jednostce czasu (moc) jest wprost proporcjonalna do częstotliwości, co rodzi problemy z odprowadzaniem tej energii czyli chłodzeniem systemów. Jeśli częstotliwość zegara będzie zbyt duża do możliwości odprowadzania wydzielanej energii to układ zostanie fizycznie zniszczony.

Czy istnieje granica szybkości?

Szybkość procesora

Częstotliwość x Liczba instrukcji w cyklu

Pojemność dynamiczna x Napięcie² x Częstotliwość

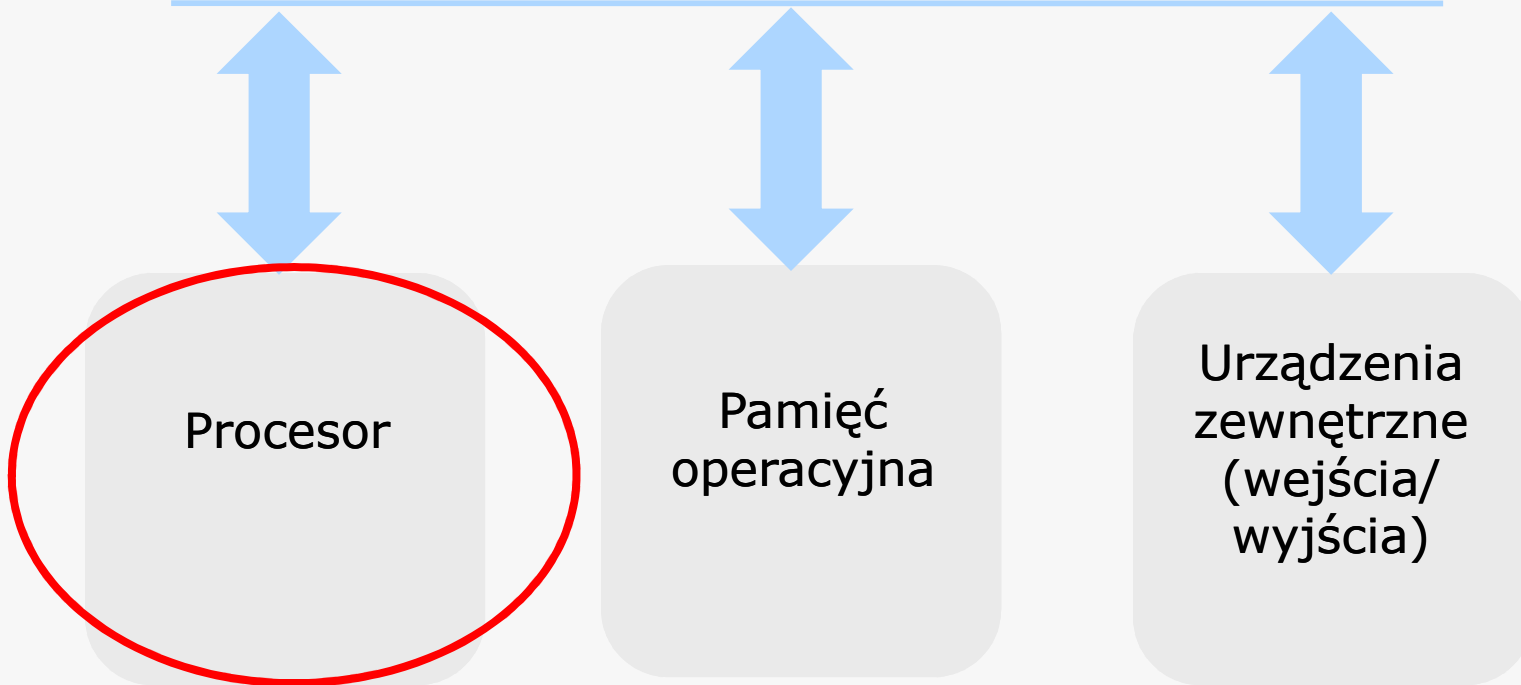
Wydzielana moc

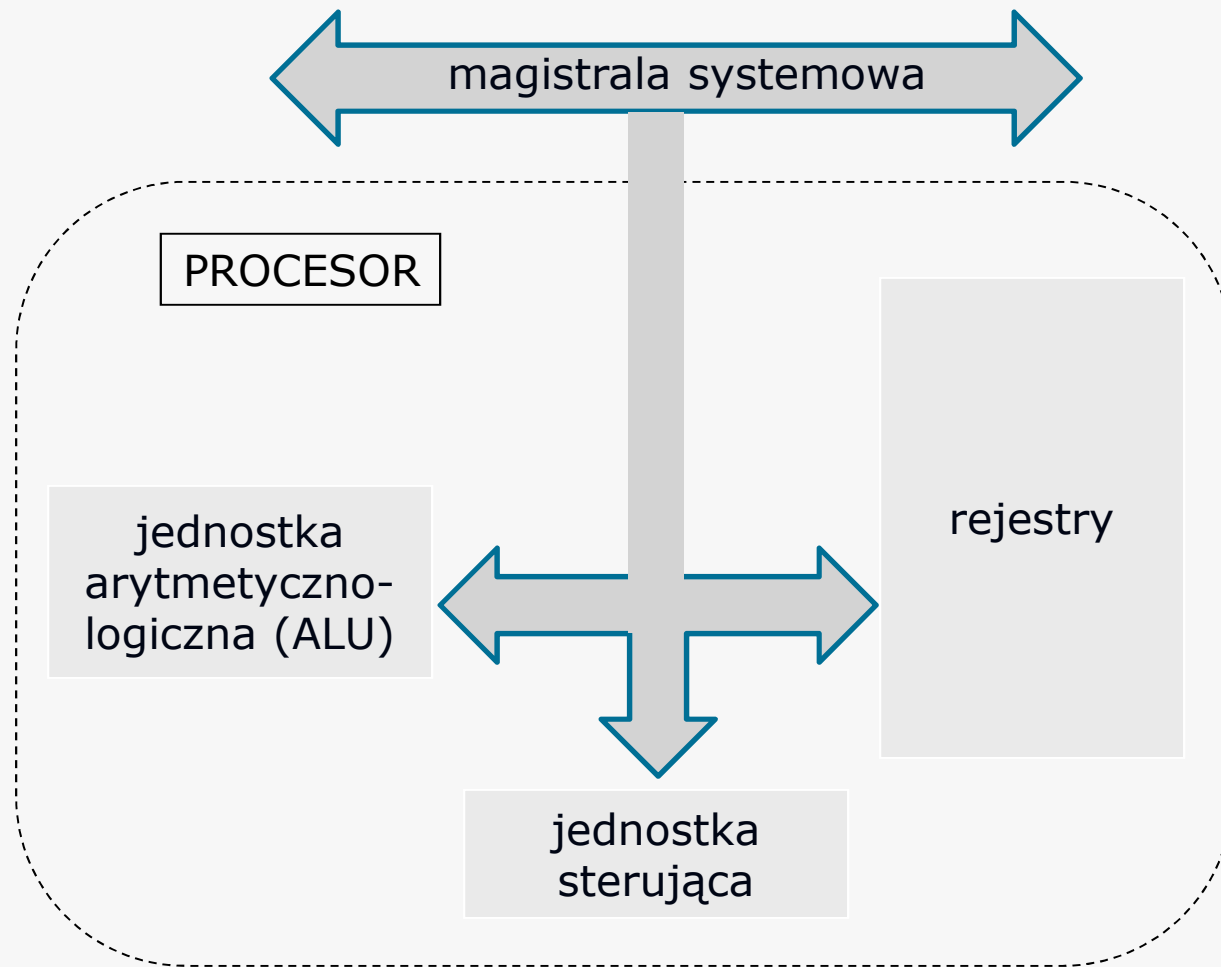
PROCESOR

Magistrala systemowa

Budowa procesora

Budowa procesora

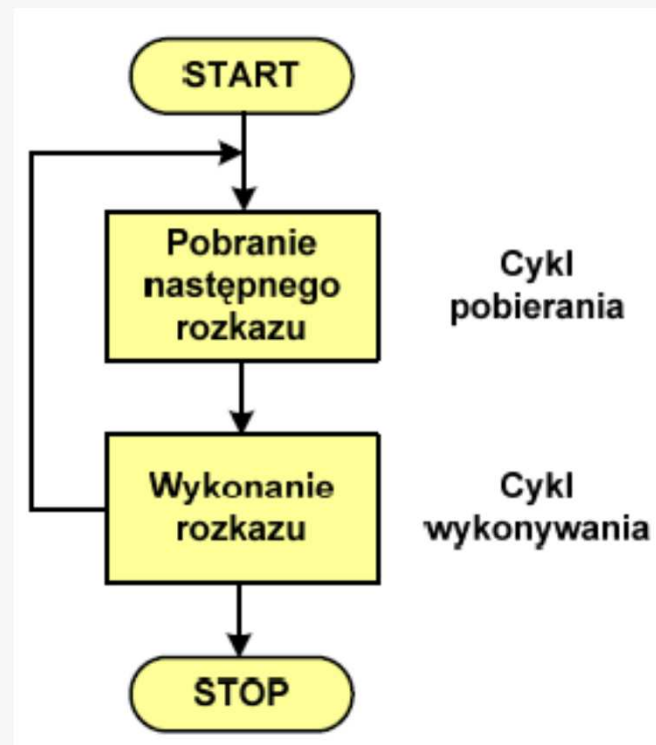

- Główne składniki procesora to:
  - **jednostka sterująca** - steruje działaniem procesora i pośrednio całego komputera
  - **jednostka arytmetyczno-logiczna (ALU)** - realizuje funkcję przetwarzania danych przez komputer
  - **rejstry (słowa)** - realizują wewnętrzne przechowywanie danych w procesorze, cechą charakterystyczną jest ich długością czyli liczba bitów jakie równolegle są w nich zapamiętywane
  - **połączenia procesora** – wszystkie mechanizmy zapewniające komunikację między jednostką sterującą, ALU i rejestrami

Zasada działania procesora

- Podstawowe zadanie procesora to wykonywanie programu przechowywanego w pamięci operacyjnej
- W procesorach sekwencyjnych kolejne rozkazy są pobierane z pamięci operacyjnej i następnie wykonywane przez procesor

Cykl pobrania (ang. fetch)

- odczytanie rozkazu z pamięci, którego adres wskazuje rejestr procesora zwany **licznikiem rozkazów** (IP – instruction pointer, PC – program counter)
- na ogół po wykonaniu każdego rozkazu IP jest automatycznie inkrementowany

Cykl wykonania (ang. execution)

- może zawierać kilka operacji, jest zależny od natury rozkazu
- pobrany rozkaz jest ładowany do rejestru w procesorze zwanego **rejestrem rozkazu (IR)**
- rozkaz ma formę kodu binarnego określającego działania, które ma podjąć procesor
- procesor interpretuje rozkaz i przeprowadza wymagane działania

Format rozkazu procesora

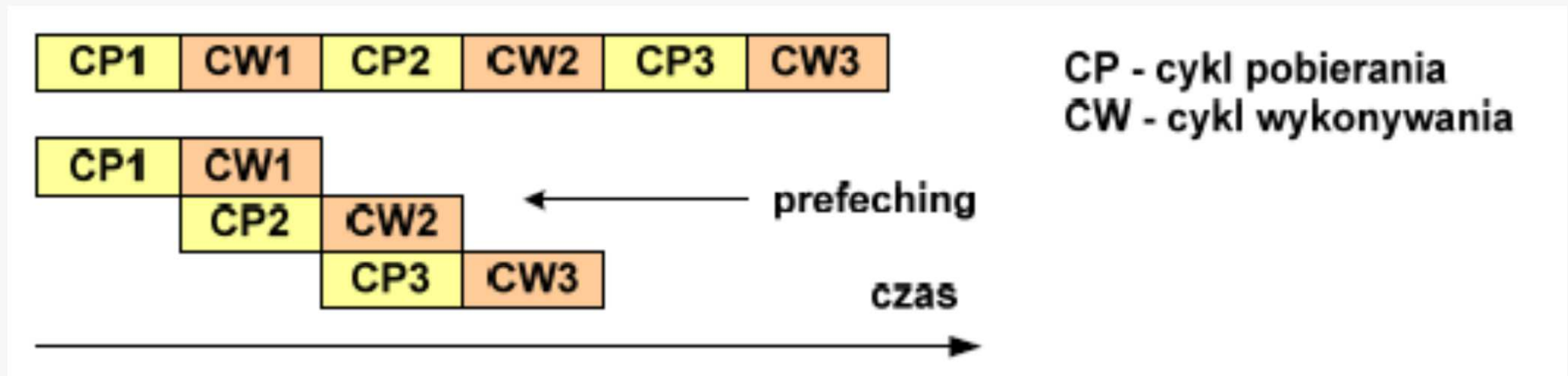

- Każdy rozkaz przechowywany jest w **postaci binarnej**, ma określony format, czyli sposób rozmieszczenia informacji
- Rozkaz zawiera:
  - **kod operacji** - rodzaj wykonywanej operacji
  - **operandy** - argumenty lub adresy argumentów wykonywanych operacji

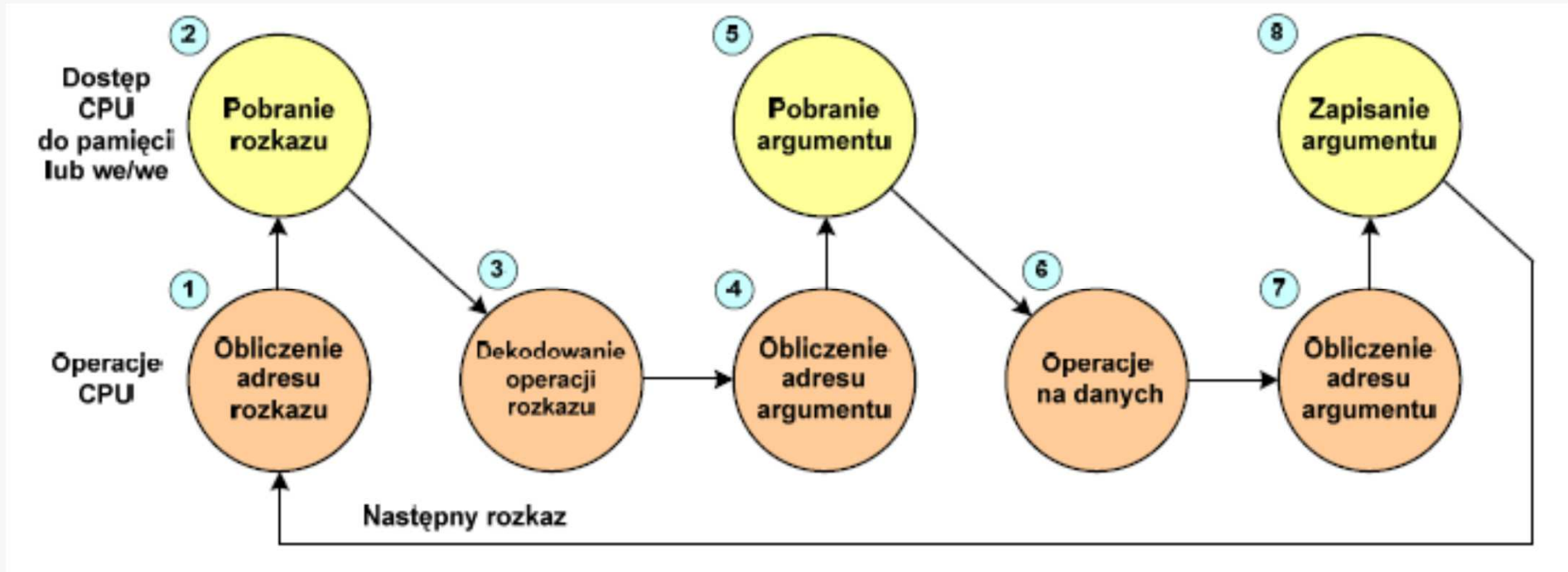
kod	operand
-----	---------

Wstępne pobranie instrukcji

- W celu przyspieszenia pracy systemu stosuje się tzw. **wstępne pobranie instrukcji** (ang. **prefetching**)

Graf stanów cyklu wykonania rozkazu

(3) - analizowanie rozkazu w celu określenia rodzaju operacji, która ma być wykonana oraz w celu określenia argumentu (jednego lub kilku)

(8) - zapisanie wyniku w pamięci lub skierowanie go do urządzeń we/wy

Mogą wystąpić sytuacje, w których jeden rozkaz może określać operacje na wektorze liczb lub na szeregu znaków, co wymaga powtarzania operacji pobrania i/lub przechowywania

Podział rozkazów procesora

- **Rozkazy transferu (kopiowania) danych**
  - wewnątrznie pomiędzy rejestrami
  - pomiędzy rejestrami a pamięcią operacyjną
  - pomiędzy rejestrami a urządzeniami wejścia-wyjścia
- **Rozkazy przetwarzania danych**
  - rozkazy arytmetyczne — dodawanie, odejmowanie, mnożenie, dzielenie, inkrementacja itp.
  - bitowe rozkazy logiczne — AND, OR, XOR, NOT itp.
- **Rozkazy porównania**
- **Rozkazy przekazywania sterowania**
  - rozkazy skoków i rozgałęzień warunkowych
  - rozkazy wywołania podprogramu i powrotu z podprogramu

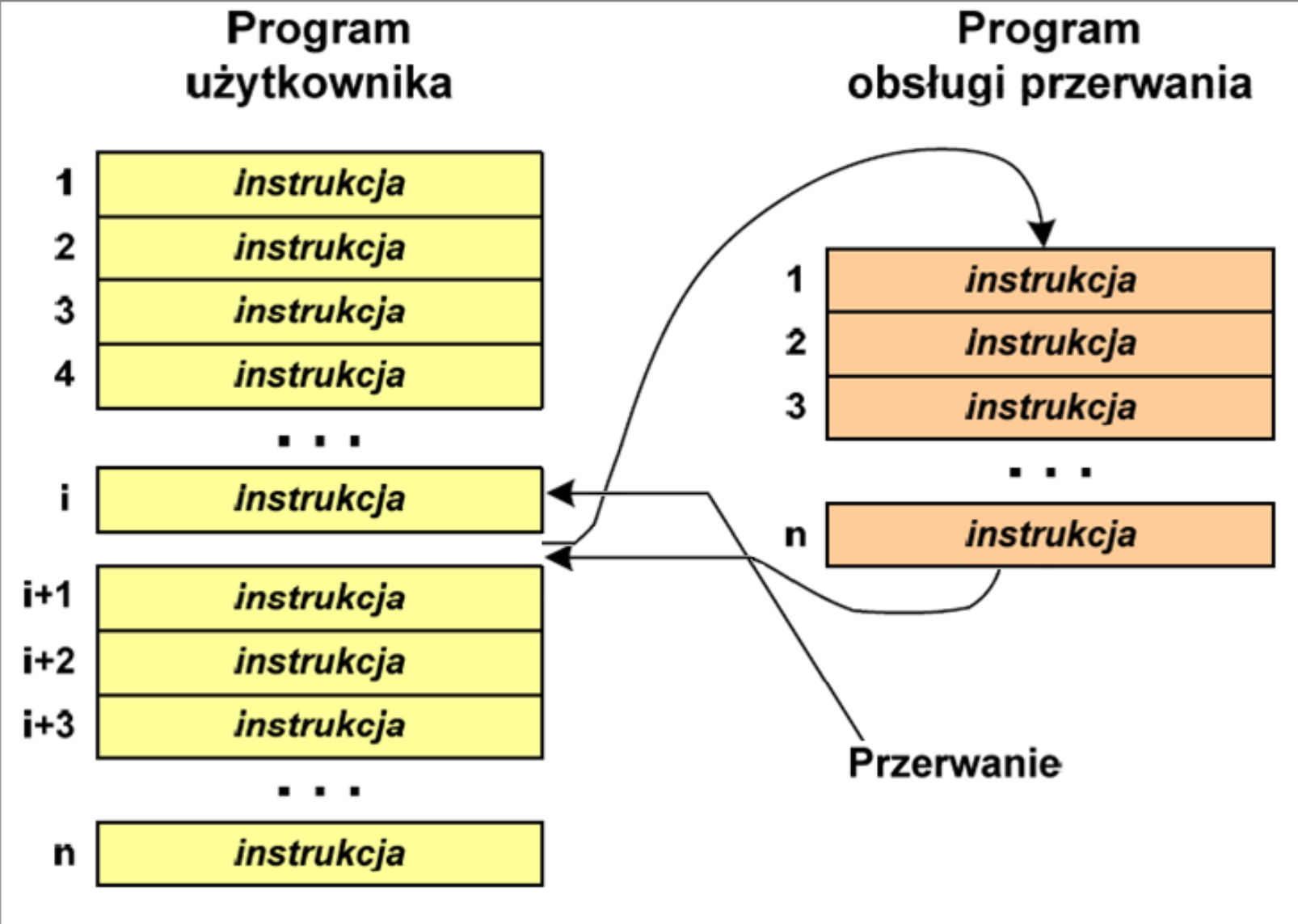
Przerwania a działanie procesora

- Wykonywanie kolejnych rozkazów przez procesor może być przerwane poprzez wystąpienie tzw. **przerwania**
- Przerwania zostały zaimplementowane w celu poprawienia efektywności przetwarzania
- Poprzez wykorzystanie przerwań procesor może wykonywać inne rozkazy, np. gdy jest realizowana operacja we/wy

Realizacja przerwania

Klasy przerwań

- Wyróżniane klasy przerwań:
  - **programowe** - generowane po wystąpieniu błędu podczas wykonania rozkazu (np. przepełnienie arytmetyczne, dzielenie przez zero)
  - **zegarowe** - generowane przez wewnętrzny zegar procesora (np. przy implementacji algorytmu karuzelowego – round robin)
  - **we/wy** - generowane przez sterownik we/wy w celu zasygnalizowania normalnego zakończenia operacji lub zasygnalizowania błędu
  - **uszkodzenie sprzętu** - generowane przez uszkodzenie, np. defekt zasilania, błąd parzystości pamięci

Przerwania wielokrotne

- Podczas obsługi jednego przerwania może pojawić się sygnał kolejnego przerwania
- Problem przerwań wielokrotnych rozwiązywany jest na dwa sposoby:
  - podczas przetwarzania przerwania uniemożliwienie innych przerwań
  - określenie priorytetów przerwań - przerwanie o wyższym priorytecie powoduje przerwanie programu obsługi przerwania o niższym priorytecie

Intel 4004 – pierwszy komercyjny mikroprocesor

- powstał w 1971 roku
- 4-bitowy (rejstry danych procesor są 4 bitowe)
- 2300 tranzystorów
- częstotliwość: 740 kHz
- 46 instrukcji
- najdroższy (!!!) procesor w chwili obecnej :)

F14 CADC

- F14A Central Air Data Computer (1970) – ujawniony w 1998
20-bitowy układ z techniką potokową

Przykłady procesorów

Data wprowadzenia na rynek
Częstotliwość przy debiucie/maksymalna
Pamięć cache
Liczba tranzystorów
Technika wykonania

czerwiec 1978
5 Mhz / 12 Mhz
brak
29 000
3 μ
16 bitowy

Intel 8086

lutym 1982
6 MHz / 25 MHz
brak
134 000
1,5 μ
16 bitowy

Intel 80286

marzec 1993
60 Mhz / 266Mhz
8Kb pentium™
3,1 mln
0,8; 0,35; 0,28;
0,25 μ
32 bitowy

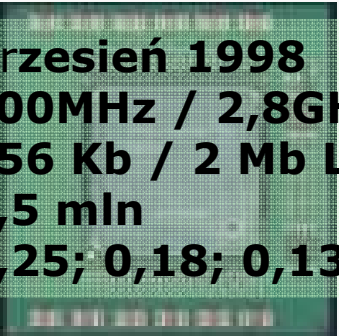
Intel Pentium

kwiecień 1998
266 MHz / 2,2GHz
128KB / 256KB
7,5 mln
0,25; ,18; 0,13 μ

Intel Celeron

wrzesień 1998
400MHz / 2,8GHz
256 Kb / 2 Mb L2
7,5 mln
0,25; 0,18; 0,13 μ

Intel Xeon

czerwiec 2000
600MHz / 1,3GHz
128KB L1, 64KB L2
25 mln
0,18 μ

AMD Duron

Solo, Duo, Quadro

styczeń 2006
1.66GHz / 2.5GHz
64K / 2048K
151 mln
0,065 μ

czerwiec 2006
1,66GHz / 2,93GHz
64K / 4048K
291 mln
0,065 μ

Core i7 Bloomfield
listopad 2008
3.3GHz / 3.6GHz
256K / 8M
781 mln
0,045 μ

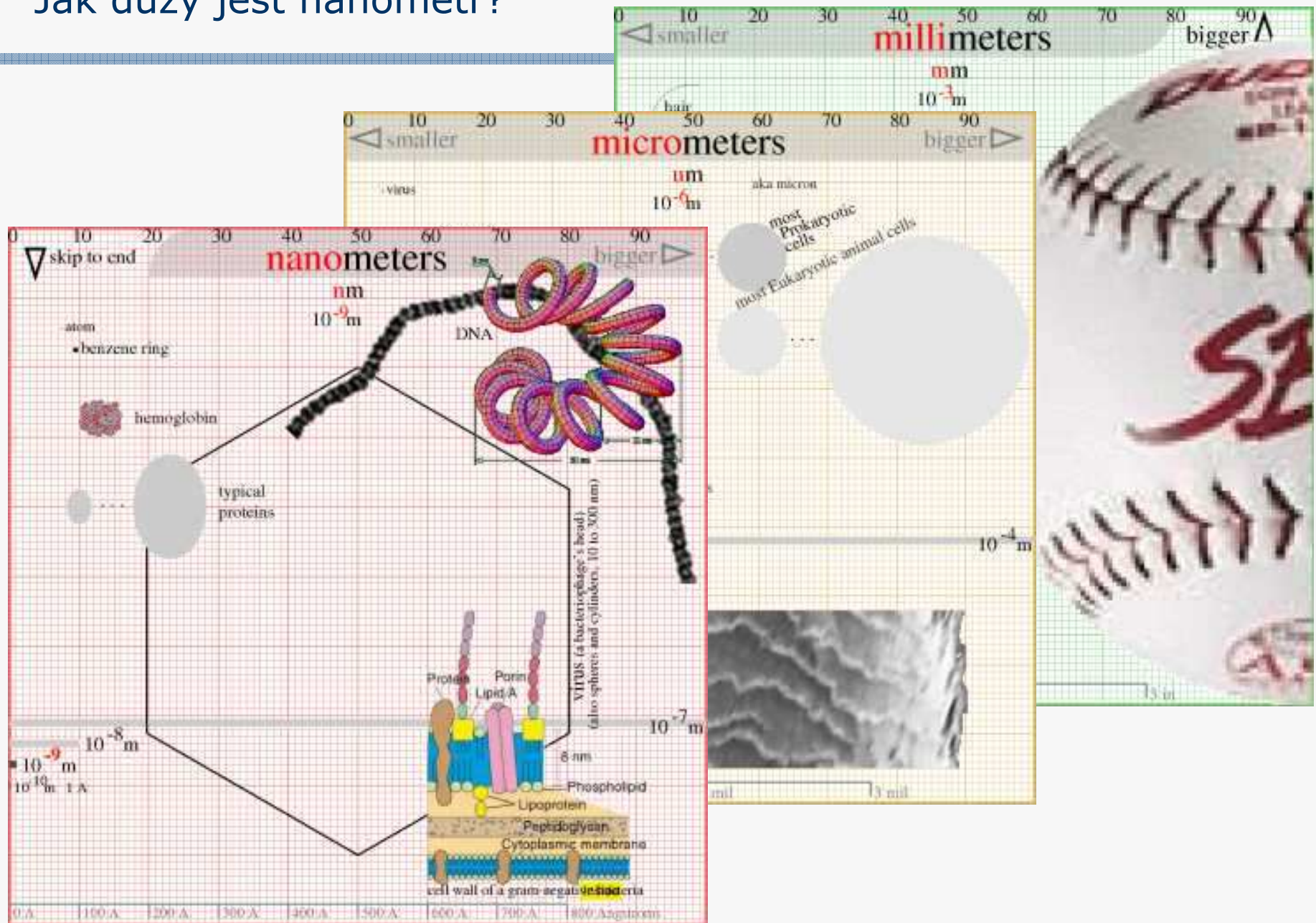
Precyzja wykonania procesora

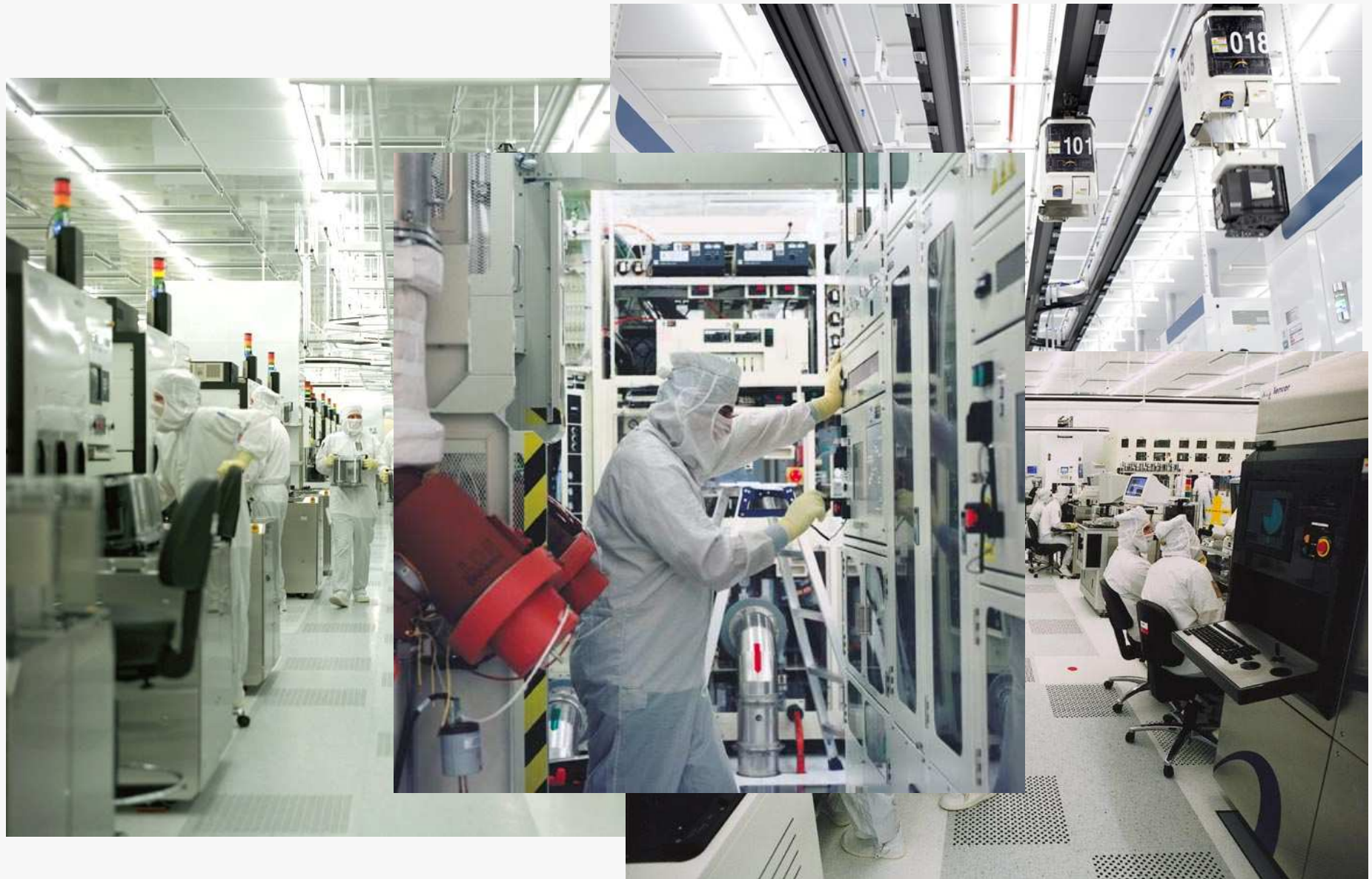

Jak duży jest nanometr?

Cleanroom

Superkomputer

- komputer, który ma jedną z największych mocy obliczeniowych na świecie w danym momencie. Jest to pojęcie względne, gdyż moc obliczeniowa komputerów rośnie nieustannie i dany superkomputer pozostaje w tej klasie zwykle tylko kilka lat.
- Za pierwszy superkomputer uznaje się CDC 6600 z 1963 r. (Control Data Corporation)
  - według projektu i pod ścisłym nadzorem Seymoura Craya
  - maszyna wykonywała 3 miliony operacji na sekundę
  - pierwszy komputer gdzie zastosowano tranzystory krzemowe
  - technika chłodzenia podzespołów freonem

Rank	Site	System	Cores	Rmax (TFlop/s)
1	National Supercomputing Center in Wuxi China	Sunway TaihuLight - Sunway MPP, Sunway SW26010 260C 1.45GHz, Sunway NRCPC	10,649,600	93,014.6
2	National Super Computer Center in Guangzhou China	Tianhe-2 (MilkyWay-2) - TH-IVB-FEP Cluster, Intel Xeon E5-2692 12C 2.200GHz, TH Express-2, Intel Xeon Phi 31S1P NUDT	3,120,000	33,862.7
3	Swiss National Supercomputing Centre (CSCS) Switzerland	Piz Daint - Cray XC50, Xeon E5-2690v3 12C 2.6GHz, Aries interconnect , NVIDIA Tesla P100 Cray Inc.	361,760	19,590.0
4	Japan Agency for Marine-Earth Science and Technology Japan	Gyokou - ZettaScaler-2.2 HPC system, Xeon D-1571 16C 1.3GHz, Infiniband EDR, PEZY-SC2 700Mhz ExaScaler	19,860,000	19,135.8
5	DOE/SC/Oak Ridge National Laboratory United States	Titan - Cray XK7, Opteron 6274 16C 2.200GHz, Cray Gemini interconnect, NVIDIA K20x Cray Inc.	560,640	17,590.0

TOP 10 Sites for June 2016

Rank	Site	System	Cores	Rmax (TFlop/s)
1	National Supercomputing Center in Wuxi China	Sunway TaihuLight - Sunway MPP, Sunway SW26010 260C 1.45GHz, Sunway NRCP	10,649,600	93,014.6
2	National Super Computer Center in Guangzhou China	Tianhe-2 (MilkyWay-2) - TH-IVB-FEP Cluster, Intel Xeon E5-2692 12C 2.200GHz, TH Express-2, Intel Xeon Phi 31S1P NUDT	3,120,000	33,862.7
3	DOE/SC/Oak Ridge National Laboratory United States	Titan - Cray XK7 , Opteron 6274 16C 2.200GHz, Cray Gemini interconnect, NVIDIA K20x Cray Inc.	560,640	17,590.0
4	DOE/NNSA/LLNL United States	Sequoia - BlueGene/Q, Power BQC 16C 1.60 GHz, Custom IBM	1,572,864	17,173.2
5	RIKEN Advanced Institute for Computational Science (AICS) Japan	K computer, SPARC64 VIIIfx 2.0GHz, Tofu interconnect Fujitsu	705,024	10,510.0

Top500 List - June 2014

Rank	Site	System	Cores	Rmax (TFlop/s)
1	National Super Computer Center in Guangzhou China	Tianhe-2 (MilkyWay-2) - TH-IVB-FEP Cluster, Intel Xeon E5-2692 12C 2.200GHz, TH Express-2, Intel Xeon Phi 31S1P NUDT	3,120,000	33,862.7
2	DOE/SC/Oak Ridge National Laboratory United States	Titan - Cray XK7 , Opteron 6274 16C 2.200GHz, Cray Gemini interconnect, NVIDIA K20x Cray Inc.	560,640	17,590.0
3	DOE/NNSA/LLNL United States	Sequoia - BlueGene/Q, Power BQC 16C 1.60 GHz, Custom IBM	1,572,864	17,173.2
4	RIKEN Advanced Institute for Computational Science (AICS) Japan	K computer, SPARC64 VIIIfx 2.0GHz, Tofu interconnect Fujitsu	705,024	10,510.0
5	DOE/SC/Argonne National Laboratory United States	Mira - BlueGene/Q, Power BQC 16C 1.60GHz, Custom IBM	786,432	8,586.6

TOP500 List - June 2012

			R_{max} in TFlops	
Rank	Site	Computer/Year Vendor	Cores	R_{max}
1	DOE/NNSA/LLNL United States	Sequoia - BlueGene/Q, Power BQC 16C 1.60 GHz, Custom / 2011 IBM	1572864	16324.75
2	RIKEN Advanced Institute for Computational Science (AICS) Japan	K computer, SPARC64 VIIIx 2.0GHz, Tofu interconnect / 2011 Fujitsu	705024	10510.00
3	DOE/SC/Argonne National Laboratory United States	Mira - BlueGene/Q, Power BQC 16C 1.60GHz, Custom / 2012 IBM	786432	8162.38
4	Leibniz Rechenzentrum Germany	SuperMUC - iDataPlex DX360M4, Xeon E5-2680 8C 2.70GHz, Infiniband FDR / 2012 IBM	147456	2897.00
5	National Supercomputing Center in Tianjin China	Tianhe-1A - NUDT YH MPP, Xeon X5670 6C 2.93 GHz, NVIDIA 2050 / 2010 NUDT	186368	2566.00

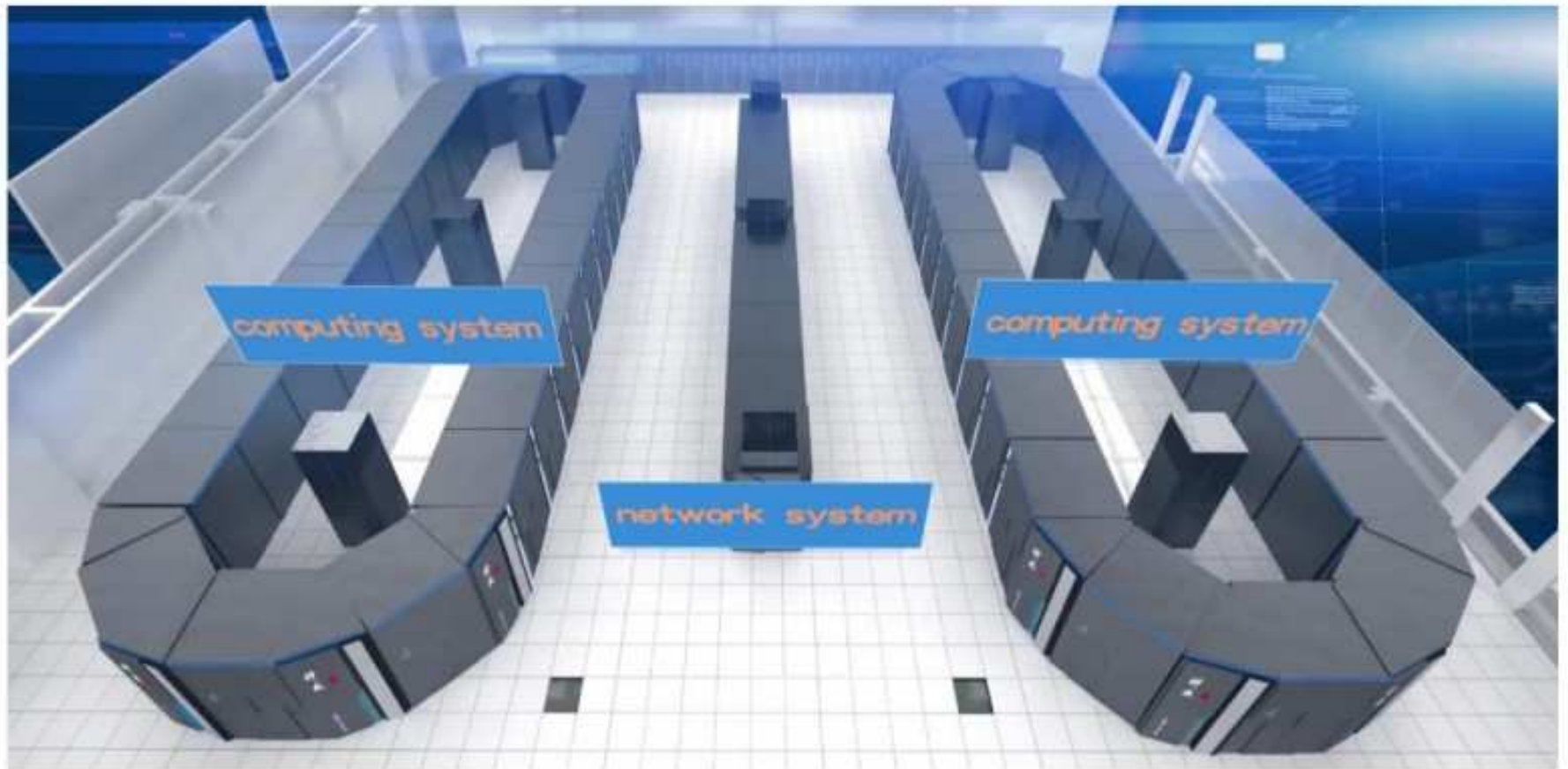
Sunway TaihuLight Supercomputer

Sunway TaihuLight Supercomputer

Figure 4: Overview of the Sunway TaihuLight System

Tianhe-2 Supercomputer

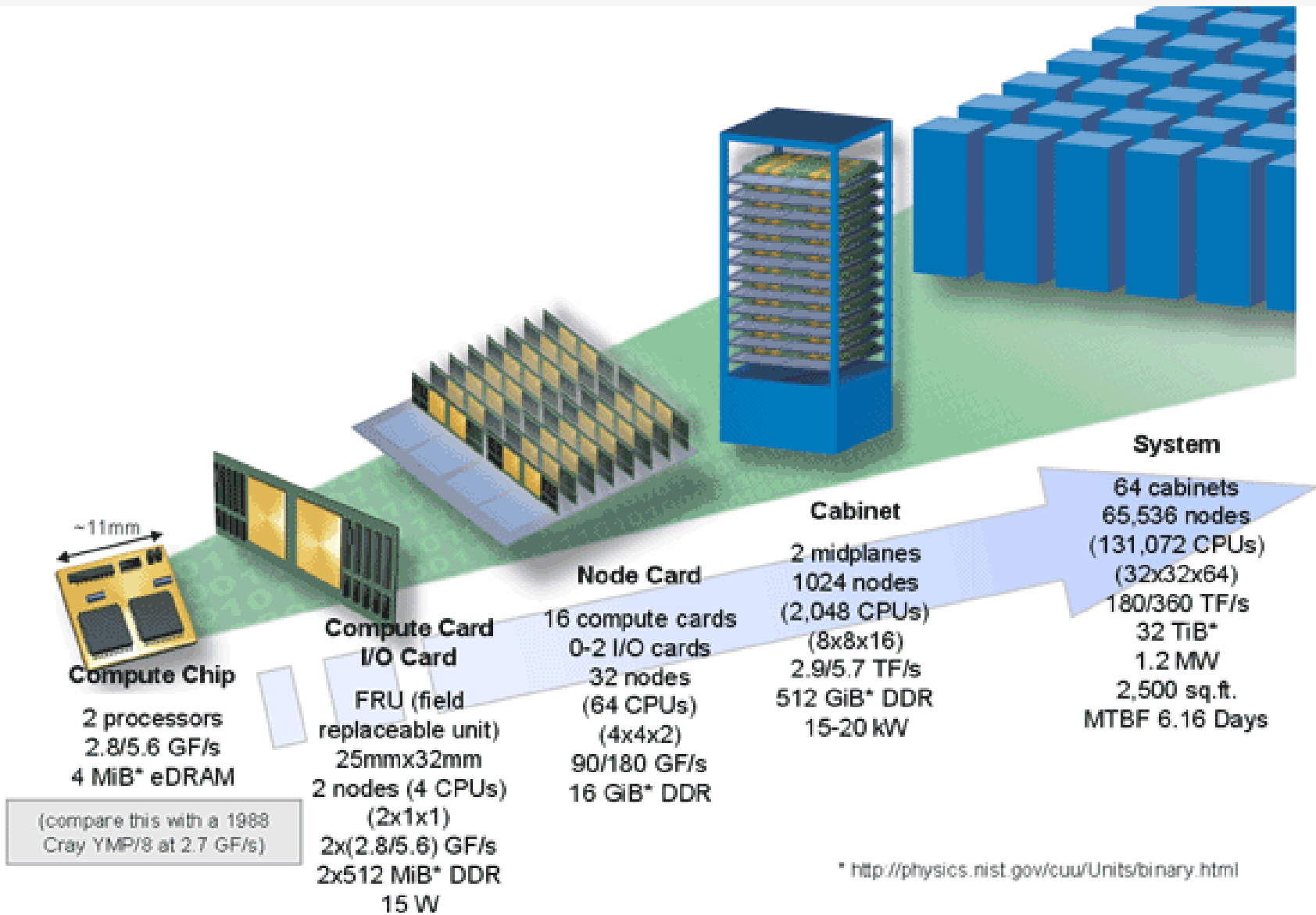
Sequoia Supercomputer

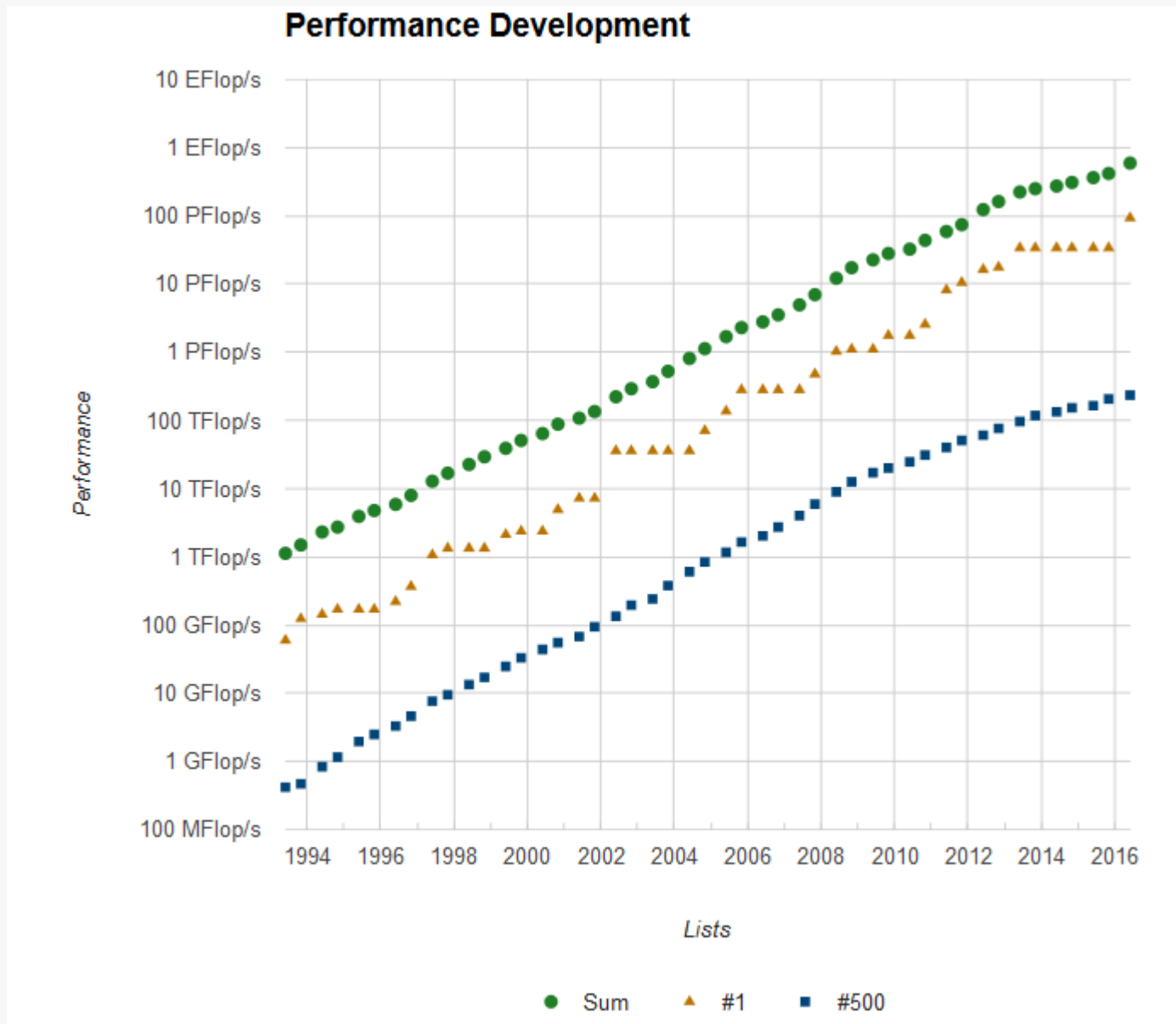

Constructed by IBM for the National Nuclear Security Administration as part of the Advanced Simulation and Computing Program (ASC)

Klocki dla dużych dzieci?

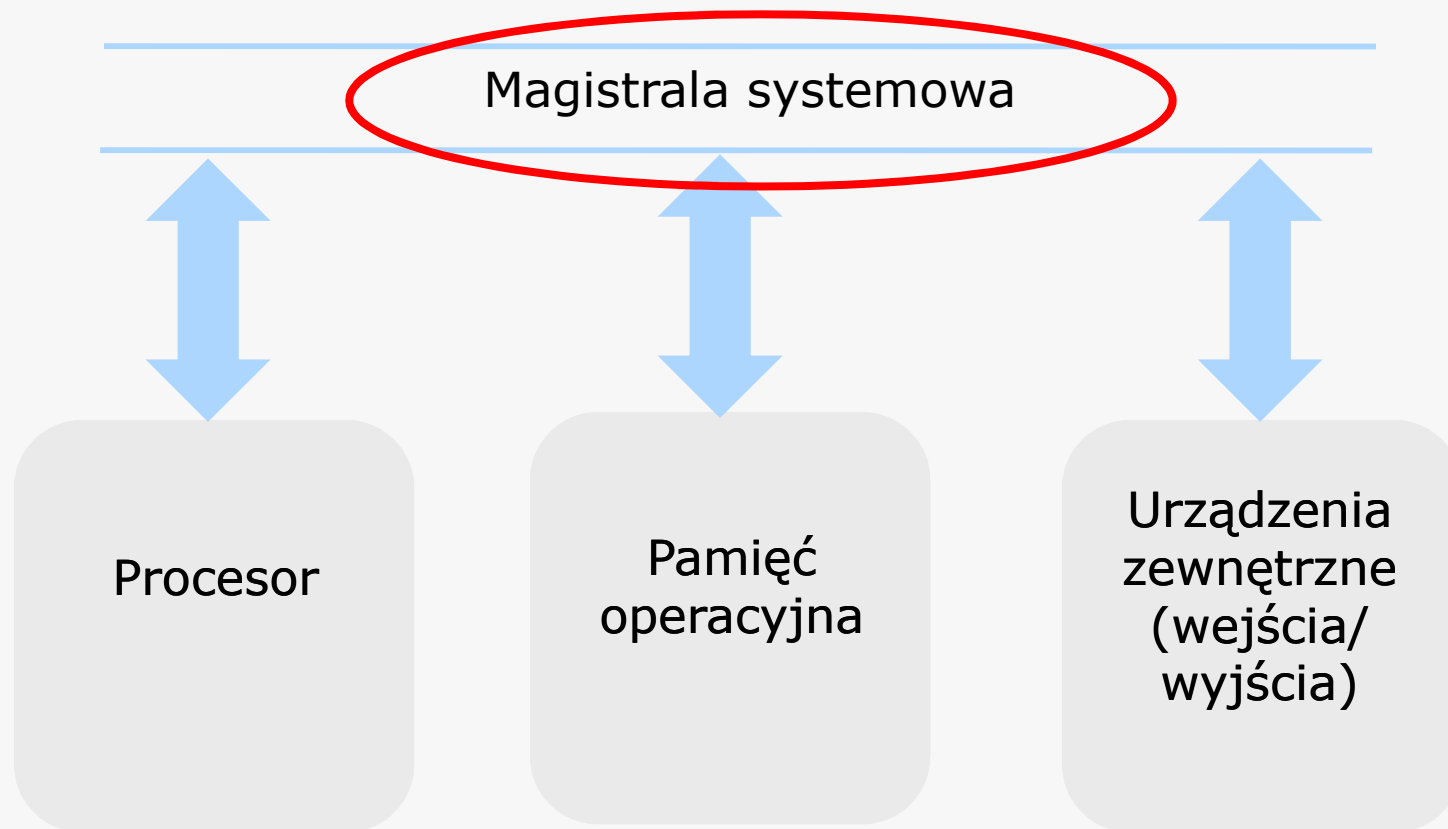

Trendy

MAGISTRALA SYSTEMOWA

Magistrala systemowa

- **Magistrala systemowa** jest zbiorem połączeń pomiędzy podstawowymi modułami komputera, tj. procesorem, pamięcią operacyjną i urządzeniami wejścia/wyjścia
- Na ogół fizycznie są to połączenia przewodnikiem elektrycznym (np. miedziane ścieżki, przewody). Istnieją też rozwiązania wykorzystujące np. światłowody lub połączenia radiowe (np. Bluetooth)

Magistrala systemowa

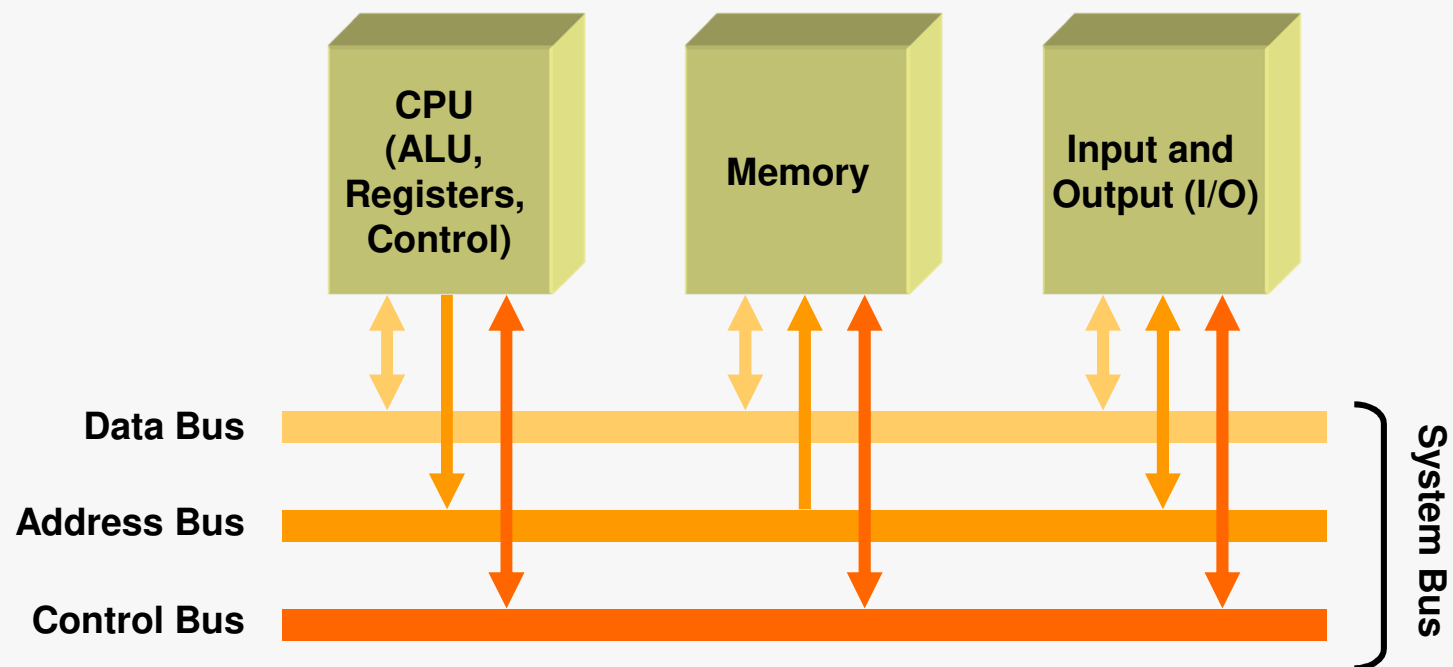

- Magistrala składa się z wielu oddzielnych linii, którym przypisane jest określone znaczenie i określona funkcja
- Ważną cechą charakterystyczną magistrali jest jej szerokość, która mówi o liczbie linii (połączeń) w ramach tej szyny a tym samym o liczbie bitów informacji, która może zostać przesłana jednocześnie tą magistralą
- Przepustowość magistrali (prędkość transmisji) jest liczba bitów przesyłanych w jednostce czasu

Magistrala systemowa

- W ramach magistrali systemowej wyróżnia się
  - szynę (linię) danych
  - szynę (linię) adresową
  - szynę (linię) sterującą

Szyna danych

- Szyna danych (*ang. Data Bus*) - przenosi dane między modułami systemu
  - szyna danych ma zwykle szerokość 8, 16, 32, lub 64 bitów
  - przepustowość szyny danych wpływa na wydajność systemu komputerowego – jeśli szyna danych ma szerokość 16 bitów, a wykonywany rozkaz 32 bity, to niezbędne są dwa cykle transmisji danych między procesorem a pamięcią operacyjną

Szyna adresowa

- **Szyna adresowa** (*ang. Address Bus*) - służy do określania (identyfikowania) źródła i miejsca przeznaczenia danych przesyłanych szyną danych
- Szerokość magistrali adresowej czyli liczba linii adresowych jest bardzo ważna, mówi ona o tym jaką przestrzeń adresową możemy obsłużyć przy pomocy danego procesora
- przestrzeń adresowa 32-bitowego procesora (np. Pentium) to $2^{32} = 2^2 * 2^{30} = 4 * 2^{30} = 4G$
- $2^{30} = 2^{10} * 2^{10} * 2^{10} = 1024 * 1024 * 1024$
 $= 1K * 1K * 1K = 1M * 1K = 1G = 1\ 073\ 741\ 824$

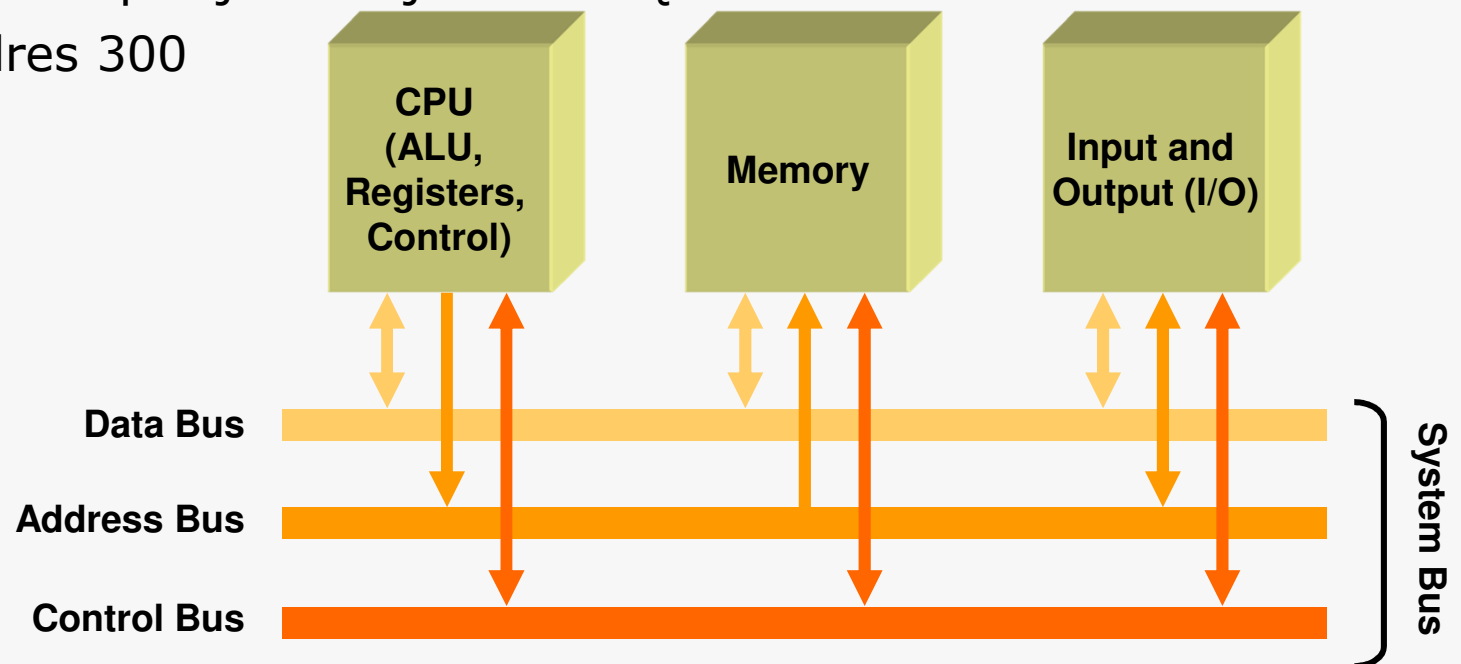
Szyna sterowania

- **Szyna sterowania** (*ang. System Bus*): obejmuje wzajemnie wykluczające się sygnały procesora sterujące dostępem do pamięci operacyjnej i urządzeń zewnętrznych
- Typowe sygnały szyny sterującej to:
  - **MRD (memory read)** – sygnalizuje odczyt z pamięci operacyjnej
  - **MWR (memory write)** – sygnalizuje zapis do pamięci operacyjnej
  - **I/OR (input/output read)** – sygnalizuje odczyt z urządzenia zewnętrznego
  - **I/OW (input/output write)** – sygnalizuje zapis do urządzenia zewnętrznego

Magistrala systemowa - PYTANIA

- Co jest wystawiane na poszczególne szyny?
  - procesor zapisuje do pamięci operacyjnej wartość 5 pod adres 100
  - procesor odczytuje zawartość słowa pamięci operacyjnej o adresie 200
  - procesor zapisuje do rejestru urządzenia zewn. wartość 10 pod adres 300

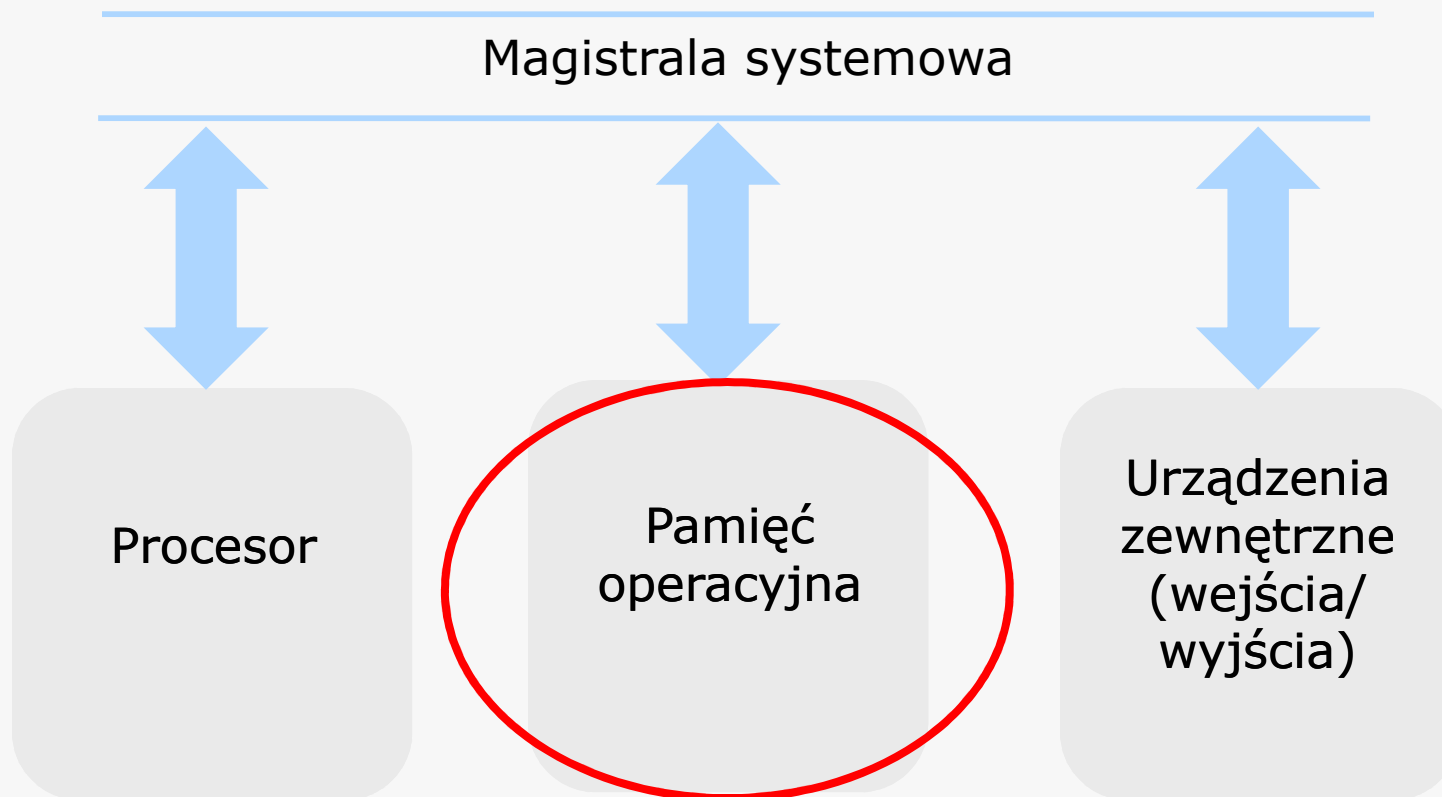
Struktury wielomagistralowe

- W systemach wieloprocessorowych magistrala może stać się wąskim gardłem systemu
- Rozwiązaniem tego problemu są struktury wielomagistralowe o określonej hierarchii pozwalające na jednoczesną komunikację między modułami z użyciem różnych magistrali (komunikacja z różnymi procesorami może odbywać się równocześnie z użyciem różnych magistral)

PAMIĘĆ OPERACYJNA

Pamięć operacyjna

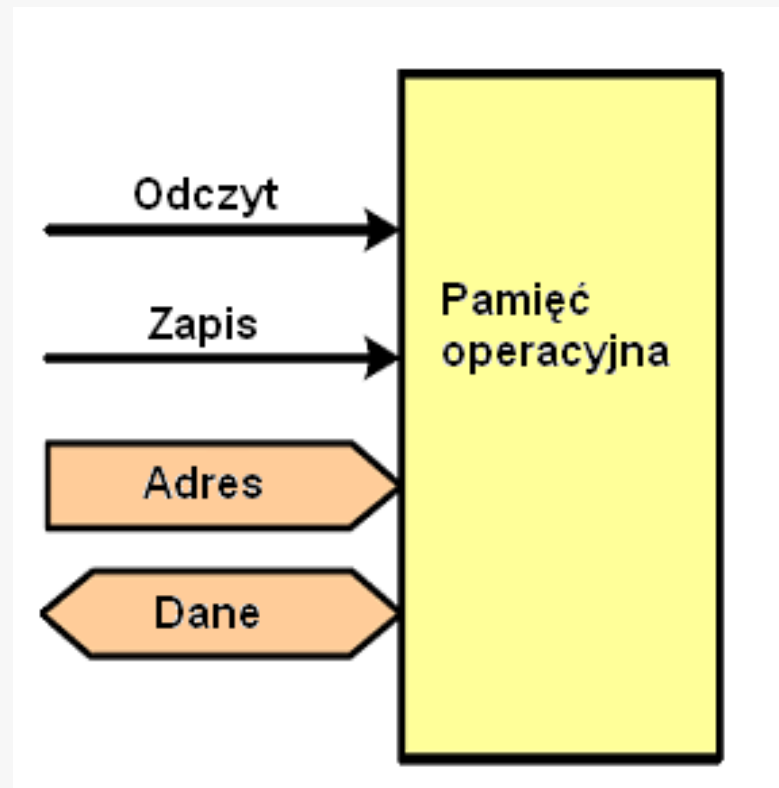

- **Pamięć** – układy zdolne do przyjmowania, przechowywania i wysyłania informacji w postaci ciągów binarnych
- **Pamięć operacyjną (główną)** tworzy uporządkowany zbiór rejestrów (słów) i dekodery adresowe
  - słowa są identyfikowane przez ich pozycję (adres) w zbiorze
  - operacje odczytu/zapisu na słowie wymagają skojarzenia adresu z fizyczną lokalizacją słowa, co jest realizowane przez dekodery adresowe. Dzięki temu **czas dostępu do dowolnego słowa nie zależy od jego pozycji w pamięci** (w przeciwieństwie np. do pamięci o dostępie sekwencyjnym). Pamięć o takiej organizacji jest **pamięcią o dostępie swobodnym - RAM** (Random Access Memory)

Pamięć operacyjna

- w pamięci operacyjnej komputer przechowuje aktualnie wykorzystywane dane i programy
- pamięć składa się z określonej liczby słów (rejestrów) jednakowej długości
- słowa umieszczone są pod konkretnymi adresami
- słowo może być odczytane z pamięci lub do niej zapisane
- typ operacji określają sygnały sterujące odczyt i zapis

Pamięć operacyjna - parametry

- Podstawowe parametry pamięci operacyjnej:
  - **Czas dostępu** – czas od rozpoczęcia do zakończenia operacji zapisu lub odczytu pojedynczego słowa
  - **Długość słowa**– liczba bitów w słowie (np. 8, 16, 32 bity)
  - **Pojemność pamięci**– liczba słów tworzących pamięć
  - **Trwałość pamięci przy braku zasilania** – zależne od technologii zachowywanie bądź nie danych w pamięci przy zaniku zasilania

Pamięć ROM

- **ROM – Read Only Memory** (pamięć tylko do odczytu)
  - Pamięć zawierająca dane i programy, które można jedynie odczytać, bez możliwości ich modyfikacji
  - Przy uruchamianiu komputera odczytywana i wykonywana jest zawartość pamięci ROM
  - Zaletą pamięci ROM jest to, że dane i programy znajdują się cały czas w pamięci operacyjnej i nigdy nie wymagają ładowania z pamięci zewnętrznej

Pamięć ROM

- „mutacją” pamięci ROM jest **pamięć RAM typu EPROM** (optycznie wymazywalna, programowalna pamięć nieulotna) - która jest odczytywana i zapisywana elektrycznie.
Przed operacją zapisu wszystkie komórki zostają skasowane przez naświetlenie układu promieniowaniem ultrafioletowym. Pamięć EPROM jest droższa od pamięci ROM, ale daje nowe możliwości kilkukrotnego zapisu
- **EEPROM** (elektrycznie wymazywalna, programowalna pamięć stała) – pamięć ta może być zapisywana bez wymazywania poprzedniej zawartości; aktualizowane są tylko bajty adresowe
- **Pamięć ROM typu FLASH** – wykorzystuje metodę wymazywania elektrycznego. Cała pamięć może być wymazana w ciągu kilku sekund, możliwe jest wymazanie zawartości tylko niektórych bloków pamięci, a nie całego układu

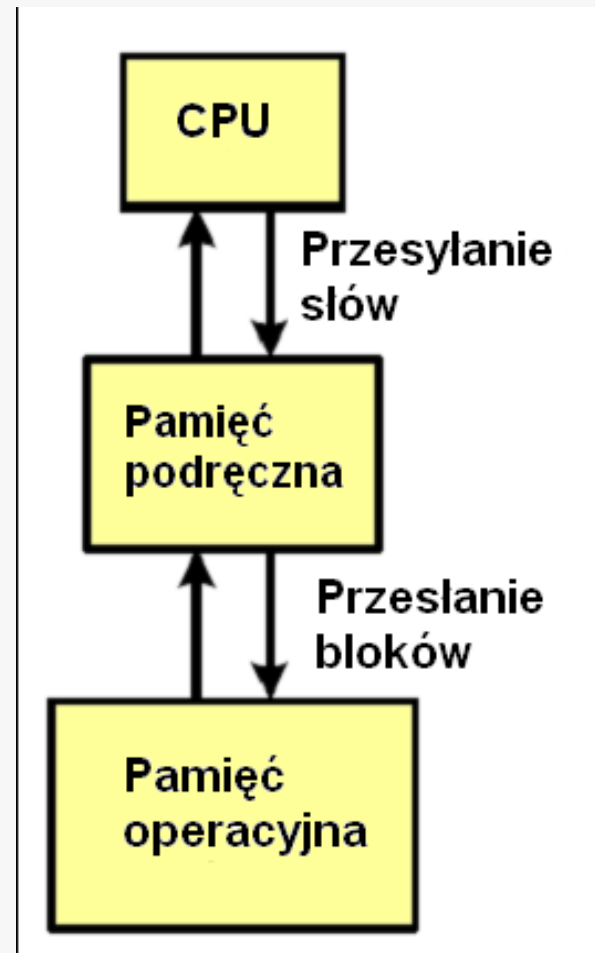
BIOS

- BIOS (Basic Input-Output System)
  - program zapisany na stałe w pamięci ROM komputera
  - jest on uruchamiany jako pierwszy po włączeniu komputera
  - jego zadaniem jest testowanie sprzętu, uruchomienie systemu operacyjnego

Pamięć podręczna

- czas przetwarzania jednego rozkazu nie jest zwykle dłuższy od pojedynczego cyklu zegarowego
- czas oczekiwania na kolejną porcję danych z pamięci operacyjnej może być parokrotnie dłuższy
- rozwiązanie – wprowadzenie **pamięci podręcznej (cache)** czyli szybkiego bufora pomiędzy procesorem a pamięcią operacyjną

Pamięć podręczna

- Pamięć podręczna zawiera kopię części zawartości pamięci operacyjnej
- Słowa pamięci podręcznej zawierają dwa elementy: **adres słowa** i **jego zawartość**. Przed odczytaniem słowa z pamięci operacyjnej następuje sprawdzenie czy słowo o żądanym adresie znajduje się w pamięci podręcznej
  - jeśli tak, to jest przesyłane do procesora
  - jeśli nie, to blok pamięci operacyjnej (ustalona liczba słów) jest wczytywany do pamięci podręcznej, a następnie słowo jest przesyłane do procesora

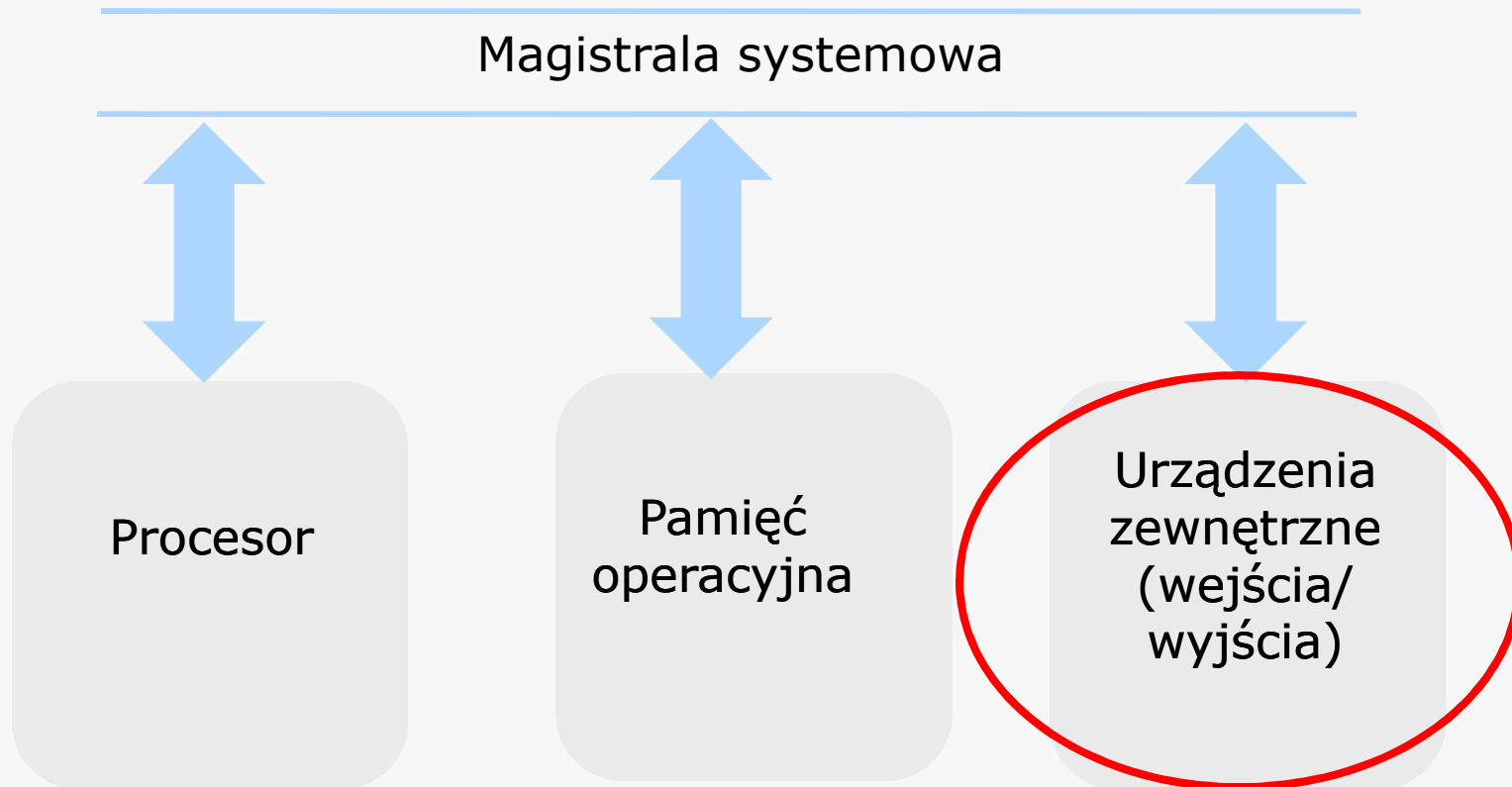
Pamięć podręczna - problemy

- **problem adresacji pamięci cache** -
Jak stwierdzić czy słowo o danym adresie pamięci operacyjnej jest w pamięci cache?
- **problem spójności pamięci cache** -
Jak zagwarantować, że to co mamy w pamięci cache jest zgodne z tym co mamy w pamięci operacyjnej? (zwłaszcza, gdy mamy systemy wieloprocessorowe lub wielordzeniowe)

URZĄDZENIA ZEWNĘTRZNE

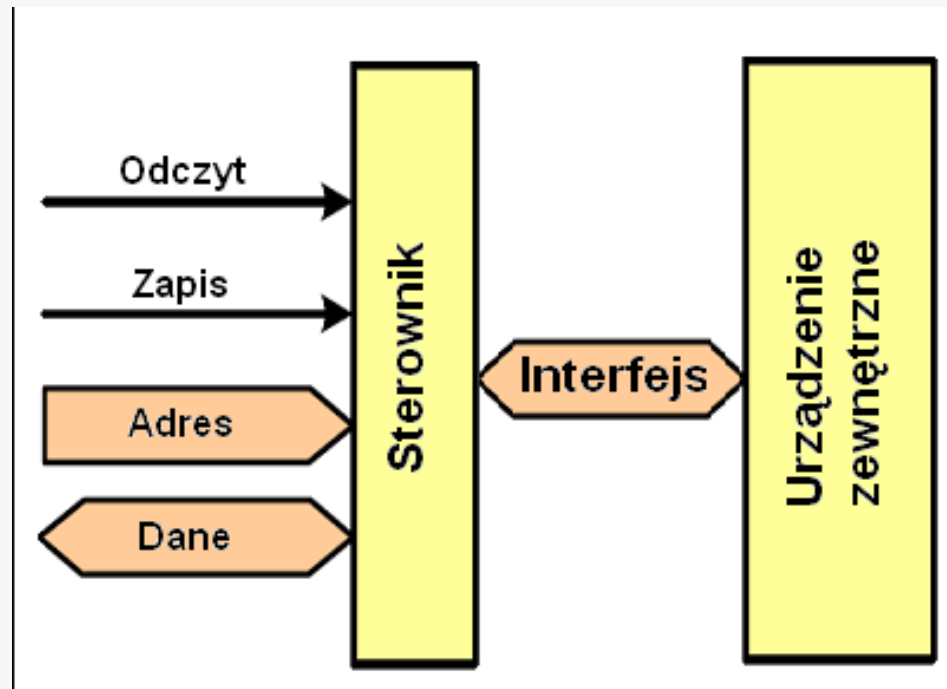

STEROWNIKI URZĄDZEŃ ZEWNĘTRZNYCH

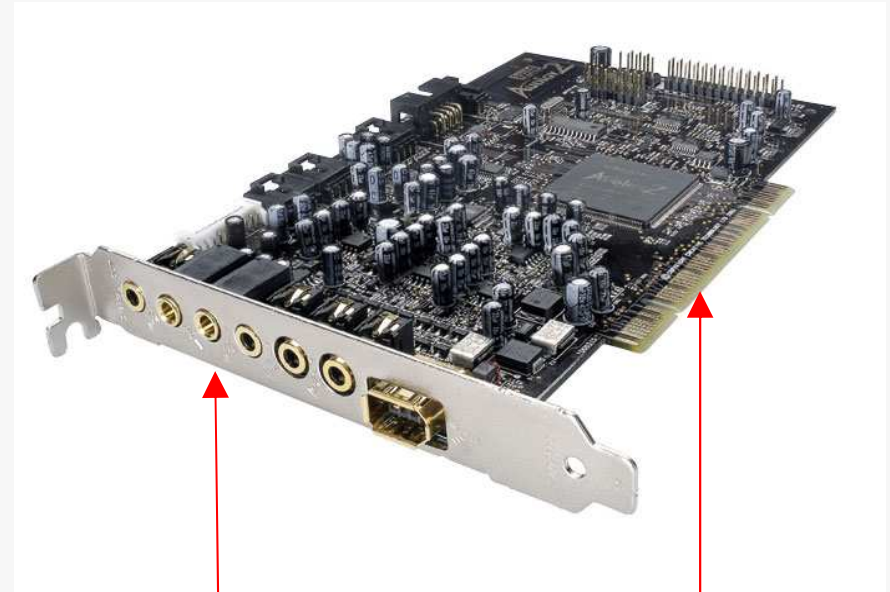
Sterowniki

- **Sterownik** – układ pośredniczący między procesorem a urządzeniem zewnętrznym, tzn. z jednej strony łączy się z procesorem przez magistralę systemową, a z drugiej łączy się z urządzeniem zewnętrznym przez interfejs
- Popularne sterowniki:
  - karta dźwiękowa
  - karta graficzna
  - karta sieciowa

Karta dźwiękowa

- Sterownik przetwarzający sekwencję zdyskretyzowanych próbek sygnału dźwiękowego (jaką operuje procesor) na sygnał analogowy (jakim operują urządzenia zewnętrzne) i odwrotnie
- Do karty dźwiękowej podłącza się np. takie urządzenia zewnętrzne jak głośniki, wzmacniacz czy mikrofon

Gniazda wejścia i wyjścia sygnałów dźwiękowych

Złącze umożliwiające osadzenie karty na płycie głównej

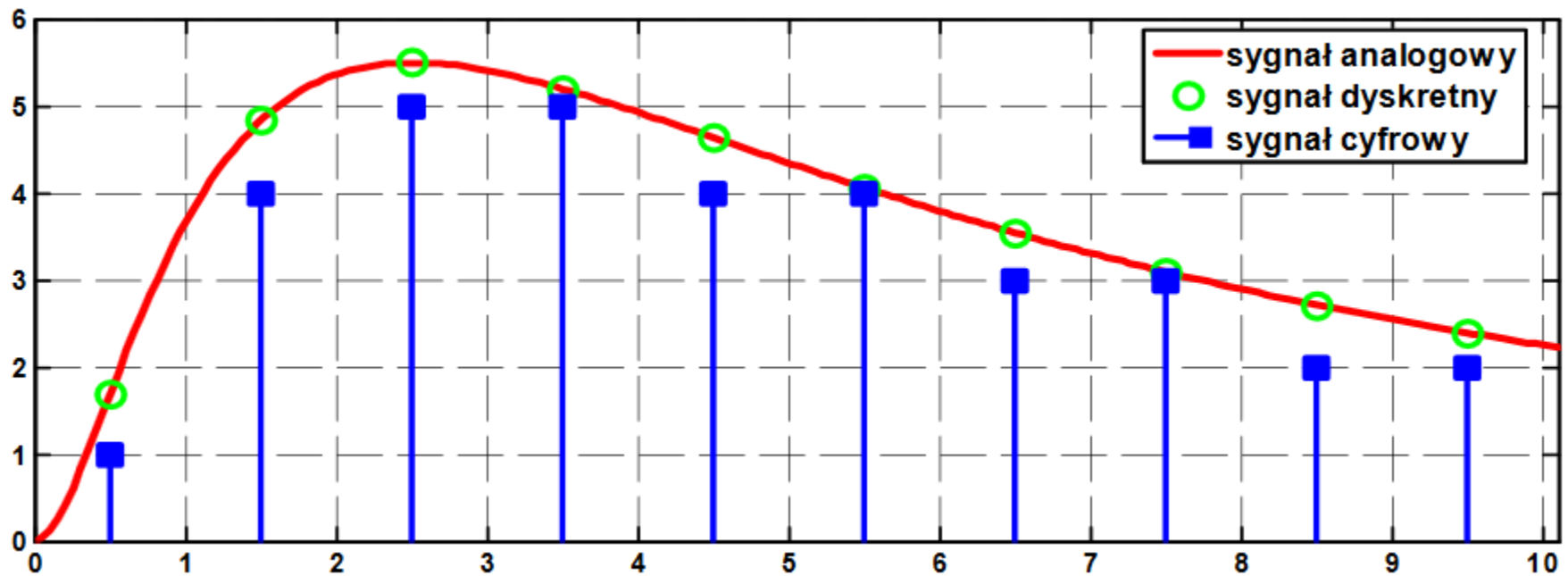
Karta dźwiękowa

- **Sygnal analogowy** – sygnał, który może przyjmować dowolną wartość z ciągłego przedziału (nieskończonego lub ograniczonego zakresem zmienności).
- Jego wartości mogą zostać określone w każdej chwili czasu, dzięki funkcji matematycznej opisującej dany sygnał.
- Przeciwnościem sygnału analogowego jest sygnał skwantowany, nazywany również dyskretnym (w szczególności: cyfrowym).

Karta dźwiękowa

- Dyskretyzacja(próbkowanie) + kwantyzacja => sygnał cyfrowy

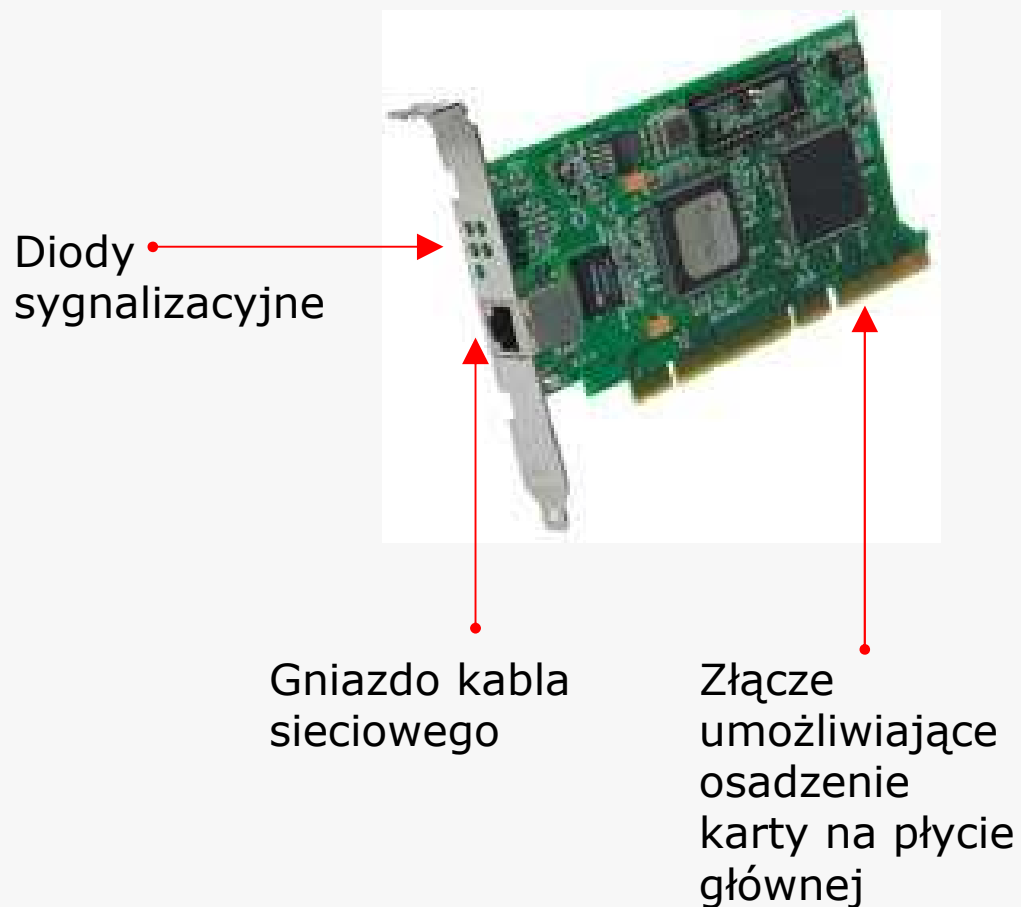
Karta dźwiękowa

- Podstawowym parametrem karty dźwiękowej jest **częstotliwość próbkowania** (sampling rate), która określa, ile razy w czasie sekundy są wysyłane lub pobierane dane sygnału dźwiękowego
- Im wyższa jest częstotliwość próbkowania, tym wyższa jakość nagrywanego dźwięku

Karta sieciowa

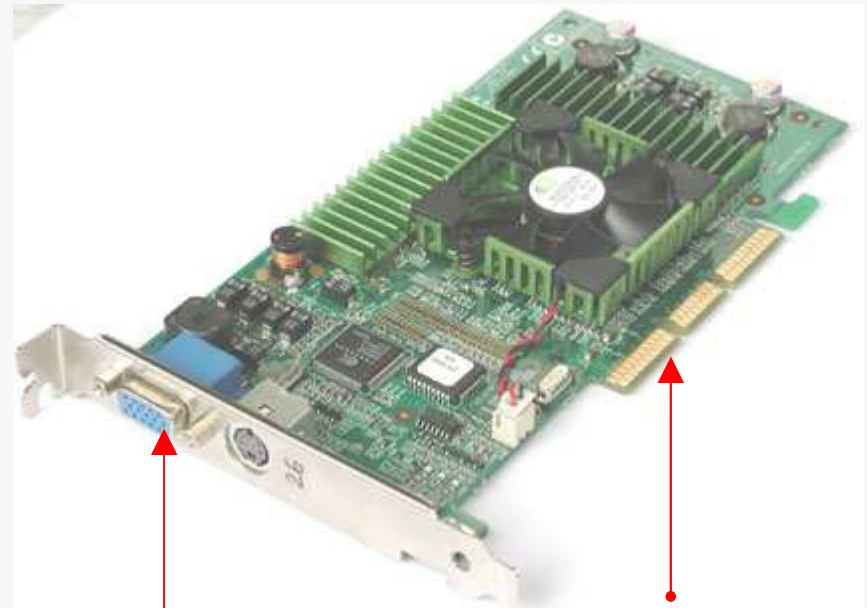
- sterownik umożliwiający komunikację procesora z siecią komputerową (połączenie kablowe, radiowe)
- najważniejszym parametrem karty sieciowej jest jej **prędkość transmisji**, czyli liczba bitów przesyłanych na sekundę

Karta grafiki

- sterownik przetwarzający obraz cyfrowy generowany przez procesor na sygnał „zrozumiały” dla monitora (może to być sygnał: analogowy lub cyfrowy)

Gniazdo
podłączenia
monitora

Złącze
umożliwiające
osadzenie karty
na płycie
głównej

Karta grafiki

- W pamięci karty przechowywana jest informacja niezbędna do utworzenia obrazu. Każdy punkt obrazu (piksel) opisany jest słowem w pamięci
- Podstawowym parametrem każdej karty grafiki jest **rozmiar (pojemność) jej pamięci** wyrażony liczbą słów i długością słowa
- Im dłuższe jest to słowo, tym więcej stanów (np. kolorów) danego punktu można pamiętać
- Dlatego też, w zależności od rozmiaru pamięci na karcie, różna może być tzw. paleta kolorów (color palette), w jakiej obraz jest wyświetlany na ekranie

---

URZĄDZENIA ZEWNĘTRZNE -PAMIĘCI ZEWNĘTRZNE

Pamięci zewnętrzne

- **Pamięci zewnętrzne** – pamięci masowe, takie jak twardy dysk, dyskietki, CD, DVD, pen-drive, do trwałego przechowywania olbrzymich ilości informacji potrzebnych do realizacji przez komputer różnych zadań
- Ze względu na zjawiska fizyczne wykorzystywane do pamiętania informacji, pamięci zewn. możemy podzielić na:
  - **magnetyczne** (dyski twarde, elastyczne – dyskietki)
  - **optyczne** (CD, DVD, Blu-ray)
  - **elektroniczne** (Flash)

Dysk twardy

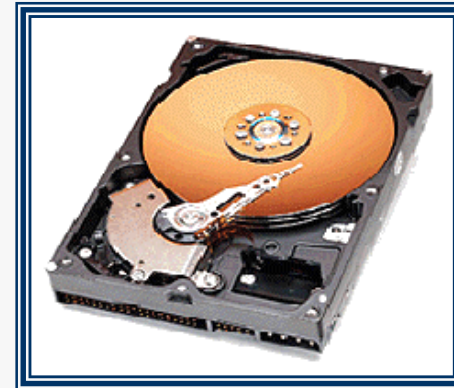

- **Dysk twardy, dysk stały** (*ang. hard disk*), pamięć dyskowa, w której nośnik magnetyczny jest nałożony bardzo cienką warstwą (kilka μm) na niewymienną, sztywną płytę zwaną talerzem (lub zespół płyt na jednej osi), zamkniętą w hermetycznej obudowie. Pozwala na zapisywanie danych na stałe, bez ich utraty po odłączeniu zasilania

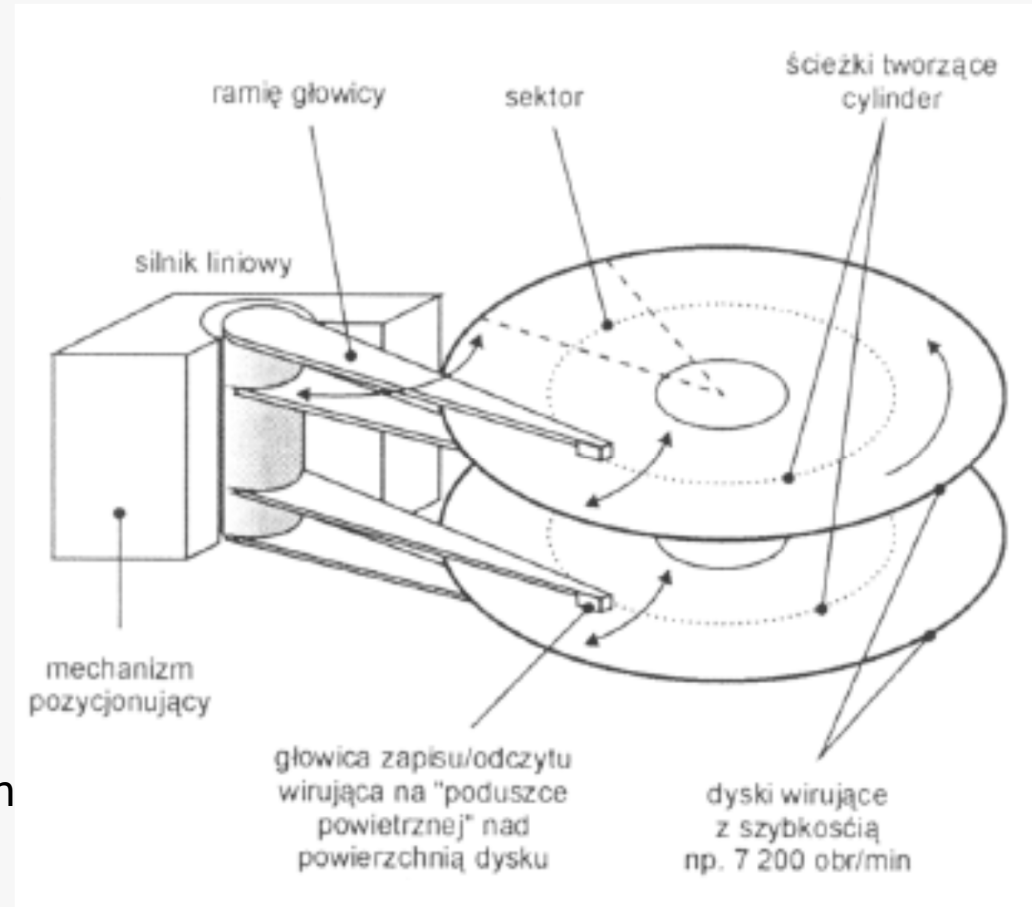
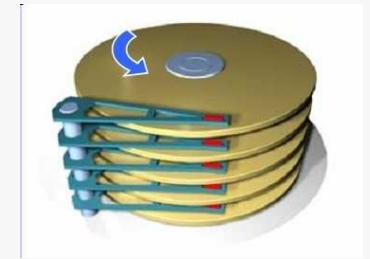
Dysk twardy

- Nazwa twardy dysk powstała w celu odróżnienia tego typu urządzeń od tzw. miękkich dysków, czyli dyskietek (floppy disk), w których nośnik magnetyczny naniesiono na elastyczne podłoże, a nie jak w dysku twardym na sztywne
- Pierwowzorem twardego dysku jest pamięć bębnowa.
- Pierwsze dyski twarde takie, jak dzisiaj znamy, wyprodukowała w latach 70 firma IBM (seria o nazwie Winchester)

Dysk twardy

- do każdego talerza jest głowica magnetyczna osadzona na ramieniu,
- głowica porusza się nad warstwą nośnika, nie dotykając płyty
- wszystkie głowice osadzone na tej samej osi
- liczba talerzy zależy od wykonania HD
- talerze wirują z dużą prędkością
- głowice wraz z ramionami poddawane dużym przeciążeniom - jedno ze źródeł hałasu

Coraz mniejsze i bardziej pojemne dyski twarde

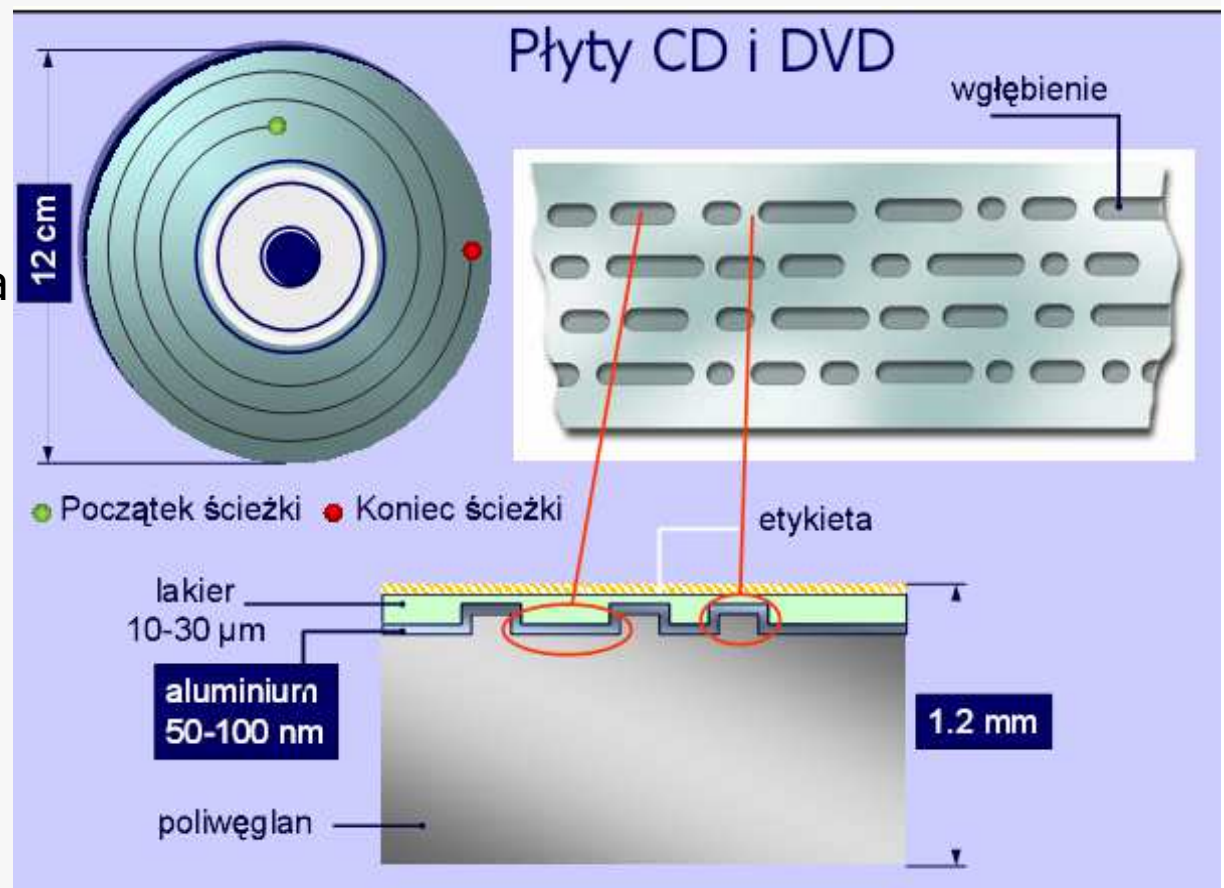
Toshiba ok. 2 cm 4 GB

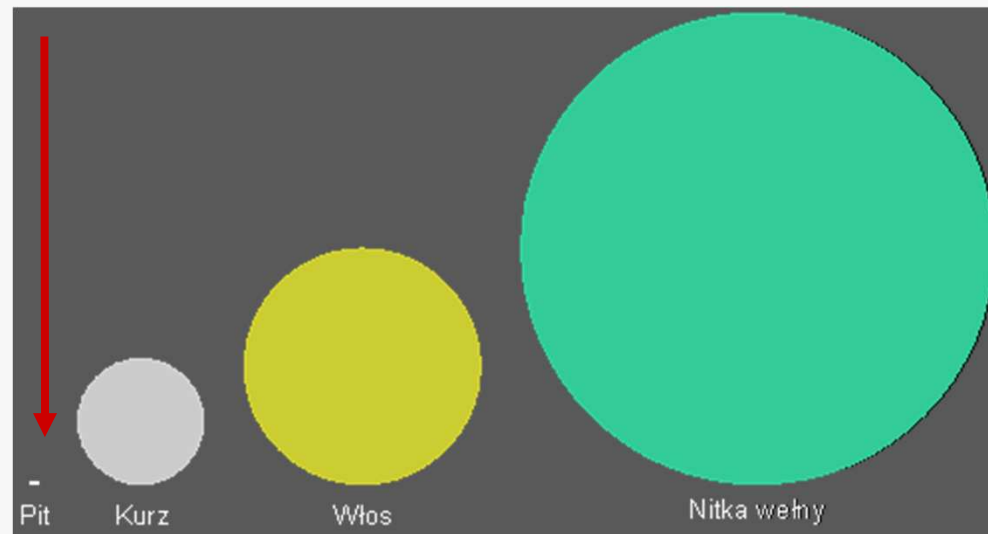
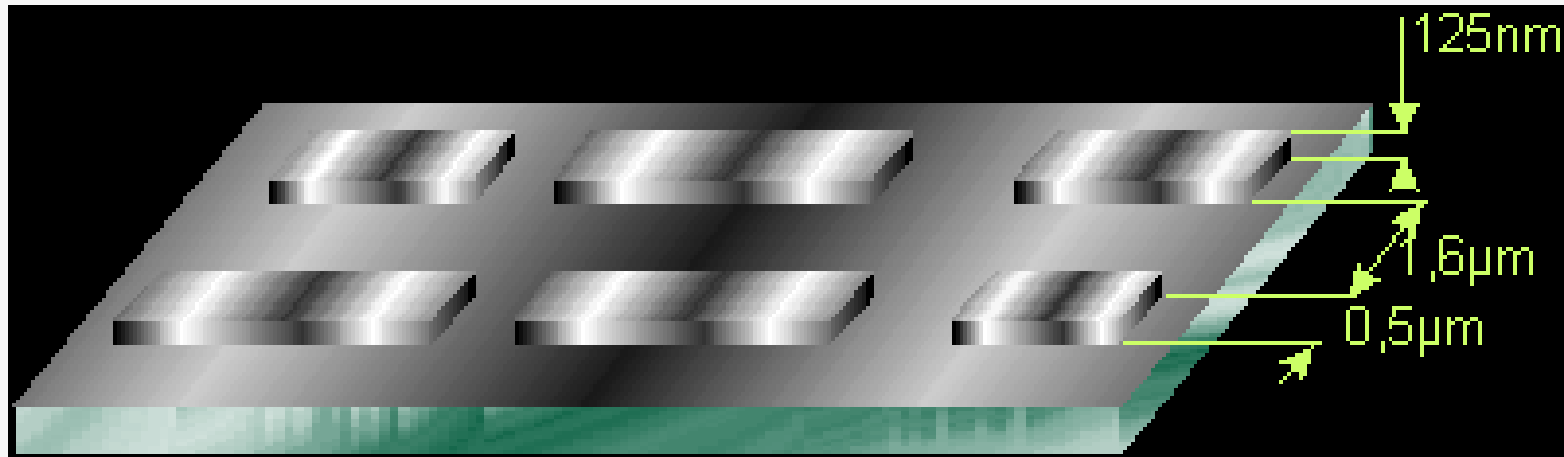
Płyta CD-ROM

- **CD-ROM** (Compact Disc-Read Only Memory, Philips 1985)
- płyta CD-ROM jest poliwęglanowym krążkiem o średnicy 120 mm, w środku znajduje się otwór o średnicy 15mm
- w warstwie aluminium wytłoczona jest fabrycznie koncentrycznie ścieżka o długości ok. 6000 m i szerokości 0,4 μm
- wgłębienia są wytłoczone mechanicznie

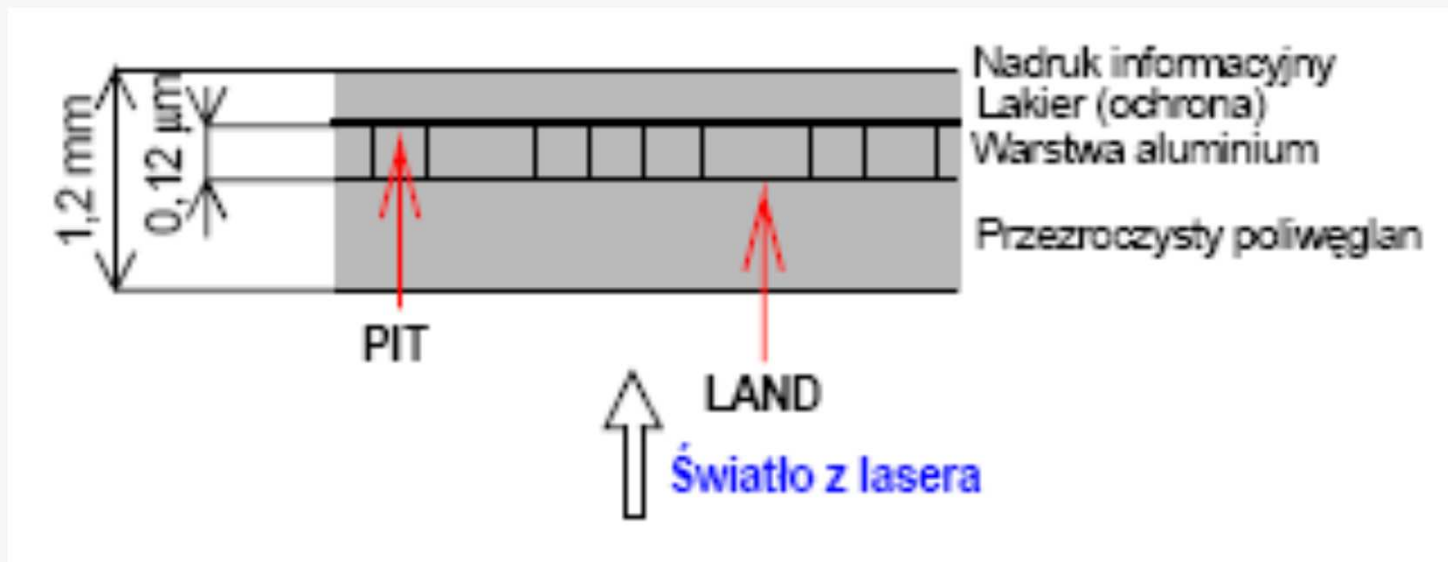
Płyta CD-ROM

- Jaka jest wielkość wgłębień (pit'ów) na płycie CD?

Odczytywanie płyt CD-ROM

- promień lasera odbija się od warstwy aluminium znajdującego się pod warstwą z danymi
- gdy laser trafi na zagłębienie (pit), jego promień jest rozpraszany
- jeżeli trafi na obszar płaski (land), promień odbitego światła trafia do komórki fotoelektrycznej

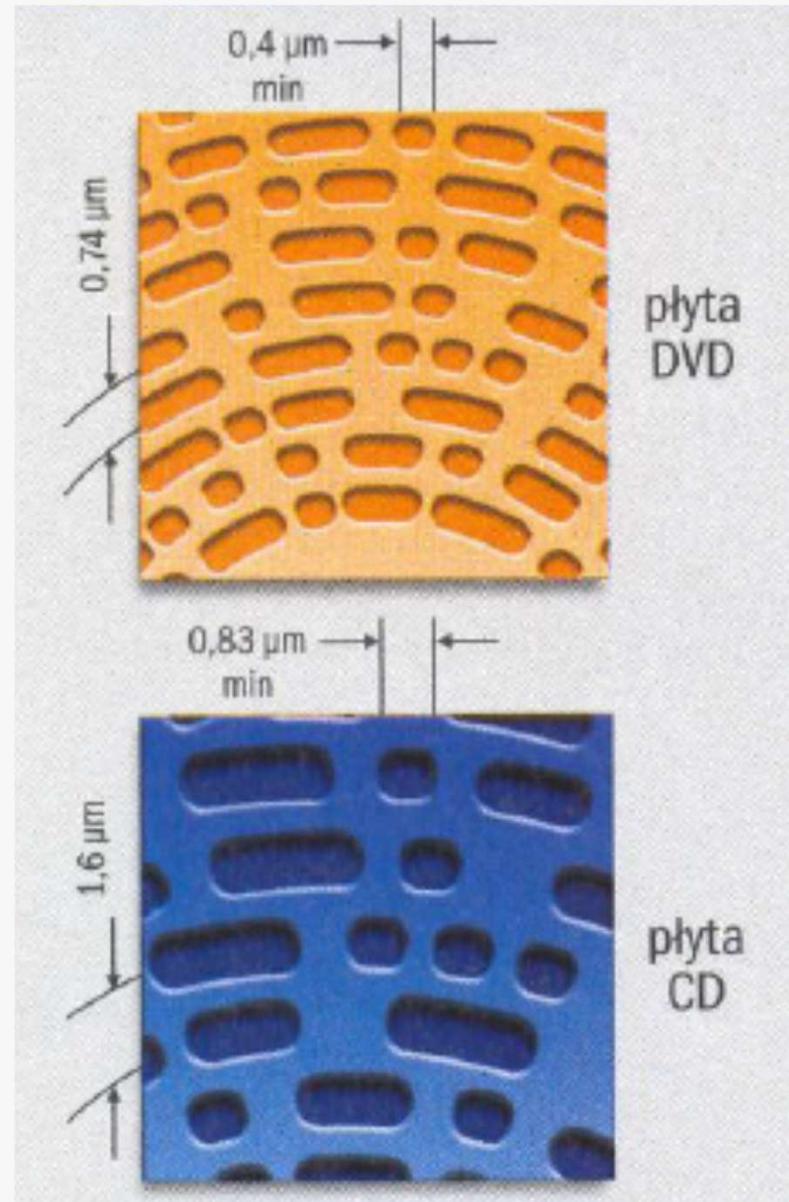
Inne rodzaje płyt CD

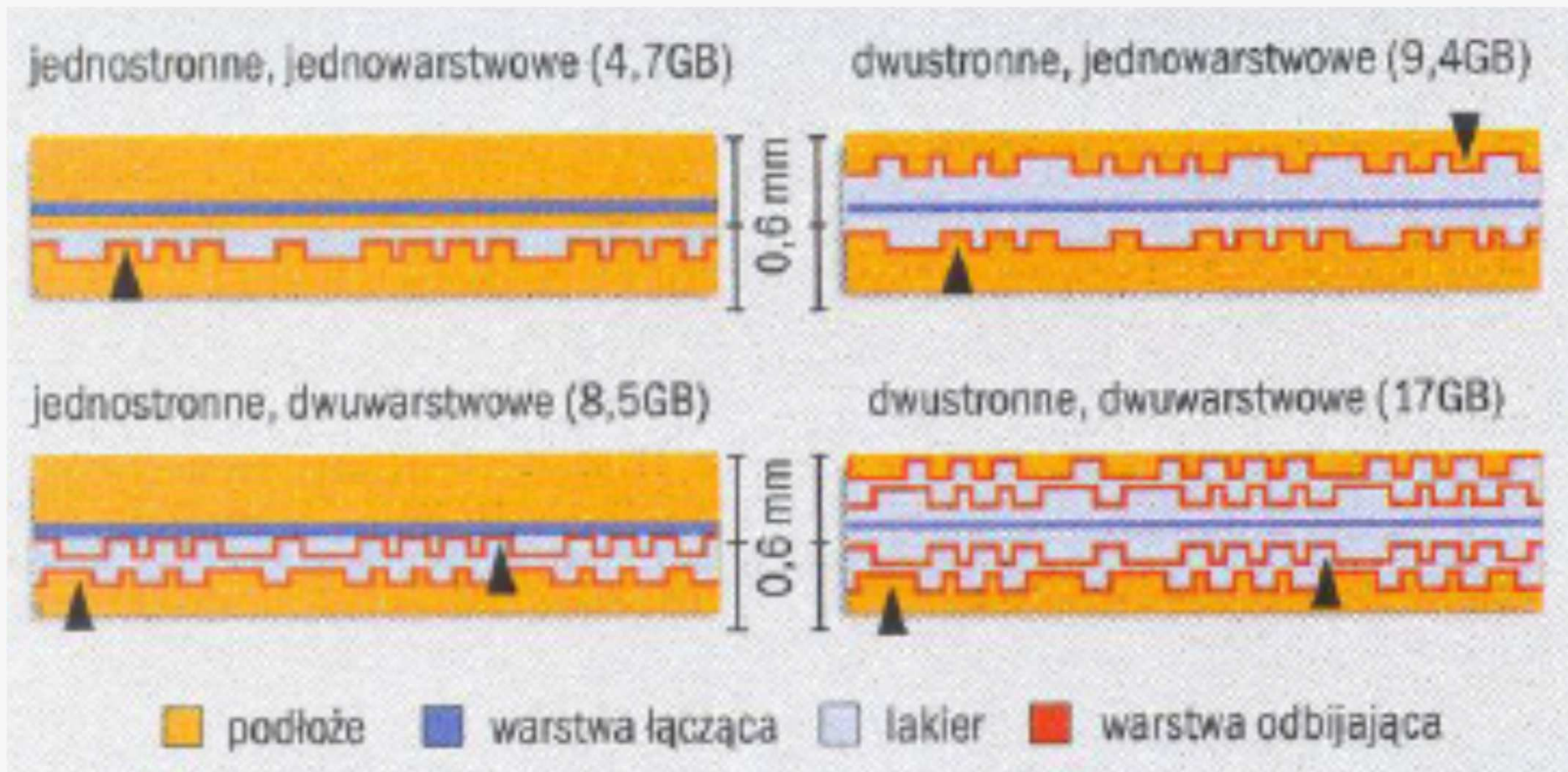
- **CD-R** (Compact Disk – Recordable, 1989)
  - Płyta do jednokrotnego zapisu. Zamiast warstwy aluminium zastosowano trwały barwnik ftalocyjanowy, zmieniający właściwości optyczne pod wpływem wiązki światła laserowego (barwnik przezroczysty – pit, mętny – land)
- **CD-RW** (Compact Disk – ReWritable, 1997)
  - Płyta do wielokrotnego zapisu – warstwa aluminium została zastąpiona warstwą złożonego stopu, posiadającego właściwości morfizacji i rekrytalizacji pod wpływem ciepła wydzielanego przez promień światła laserowego

DVD a CD

- **DVD** (Digital Video Disc lub Digital Versatile Disc, 1995)
- różnica między płytami DVD i CD polega na znacznie mniejszych odstępach pomiędzy ścieżkami oraz na mniejszych minimalnych rozmiarach wgłębień (pitów) wypalanych laserem przy zapisie

Przekrój wzdłuż ścieżki na DVD

Płyty CD i DVD - porównanie

- CD-ROM – tylko do odczytu, poj. ok. 700 MB.
- CD-R – jednokrotnie zapisywalne, poj. ok. 700 MB
- CD-RW – zapisywalne, poj. do 800 MB
- DVD-R – 4,7 GB/strona
- DVD-RW – 4,7 GB/strona (zapisywalne)
- DVD – duża gęstość zapisu, dwuwarstwowe (9,4 GB), dwuwarstwowe dwustronne (17,1 GB)

- Prędkość odczytu CD – wielokrotność 150 KB/s (pierwsze napędy), np. 32x -> $32 * 150 \text{ KB/s}$ (4,8MB/s)
- Prędkość odczytu DVD – wielokrotność 1350 KB/s, np. 16x -> $16 * 1350 \text{ KB/s}$ -> 21600 KB/S (21,09 MB/s)

Następcy DVD

- **HD-DVD**: High-Definition (DVD wysokiej rozdzielczości), pojemność do 15/30 GB (przewiduje się do 45 GB)
  - wersje: HD-DVD-ROM, HD-DVD-R
- **Blu-Ray Disc**: generacja wykorzystująca laser niebieski (długość fali światła laserowego krótsza niż tradycyjnego lasera czerwonego stosowanego w DVD, stąd większa gęstość zapisu)
  - pojemność: 27/54 GB (przewiduje się do 100 GB, co ma umożliwić zapis 8 godzin filmu)

Pamięci elektroniczne - półprzewodnikowe

- **Solid State disk** (pamięć **flash**) – urządzenie służące do przechowywania danych zbudowane w oparciu o masową pamięć półprzewodnikową
- podstawową zaletą SSD jest brak ruchomych części
- dodatkowo zdecydowanie krótszy czas dostępu do danych (kilkadziesiąt razy), cicha praca oraz o wiele większa odporność na uszkodzenia mechaniczne (powodowane np. upadkiem z wysokości)

Solid State Disk

Traditional hard disk drive

Solid state hard drive

Karty pamięci SSD

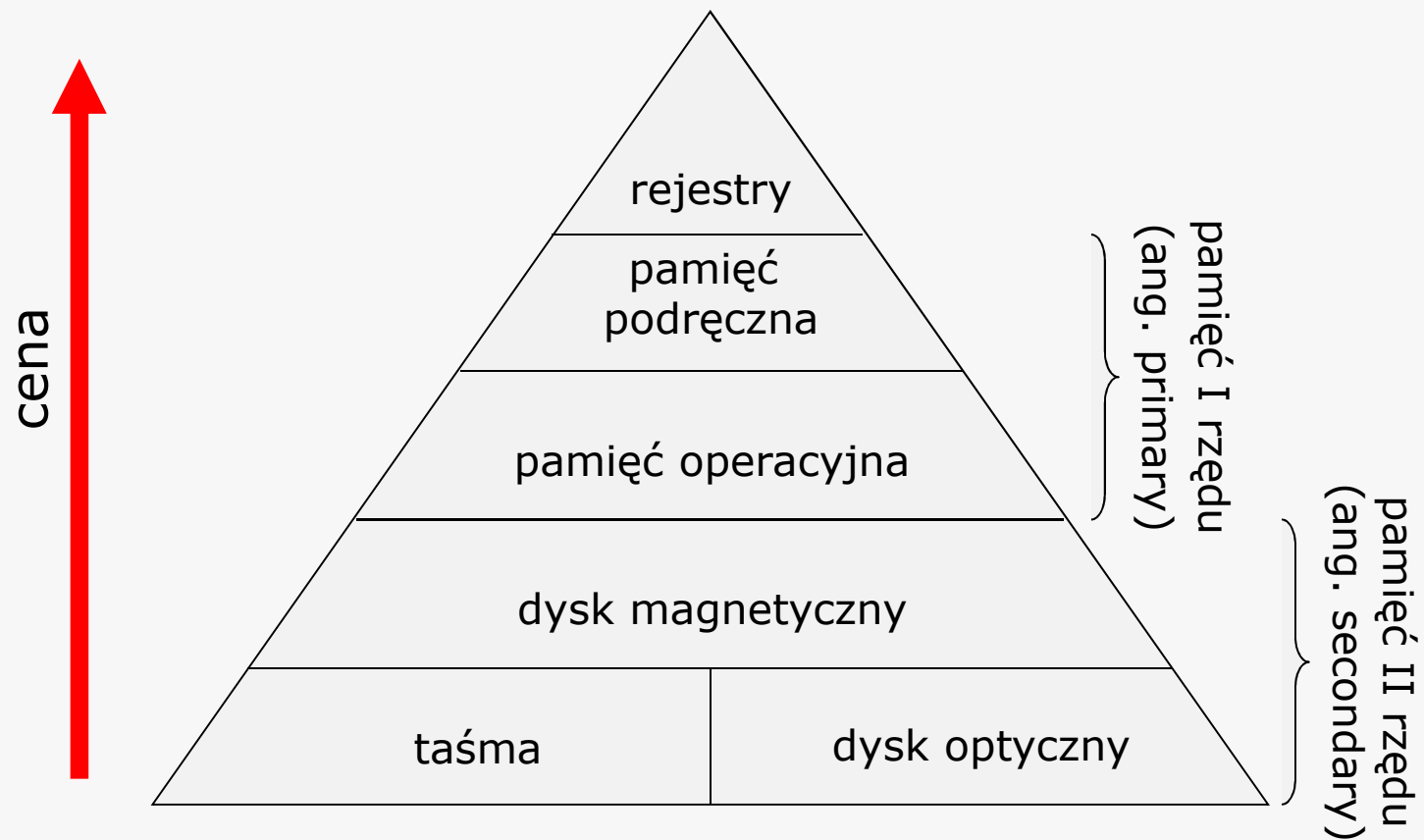

Hierarchia pamięci

- Istnieją wzajemne zależności pomiędzy parametrami pamięci: kosztem, pojemnością i czasem dostępu:
  - mniejszy czas dostępu - większy koszt na bit
  - większa pojemność - mniejszy koszt na bit
  - większa pojemność - dłuższy czas dostępu
- W systemach komputerowych nie stosuje się jednego typu pamięci, ale **hierarchię pamięci**

Hierarchia pamięci

Hierarchia pamięci

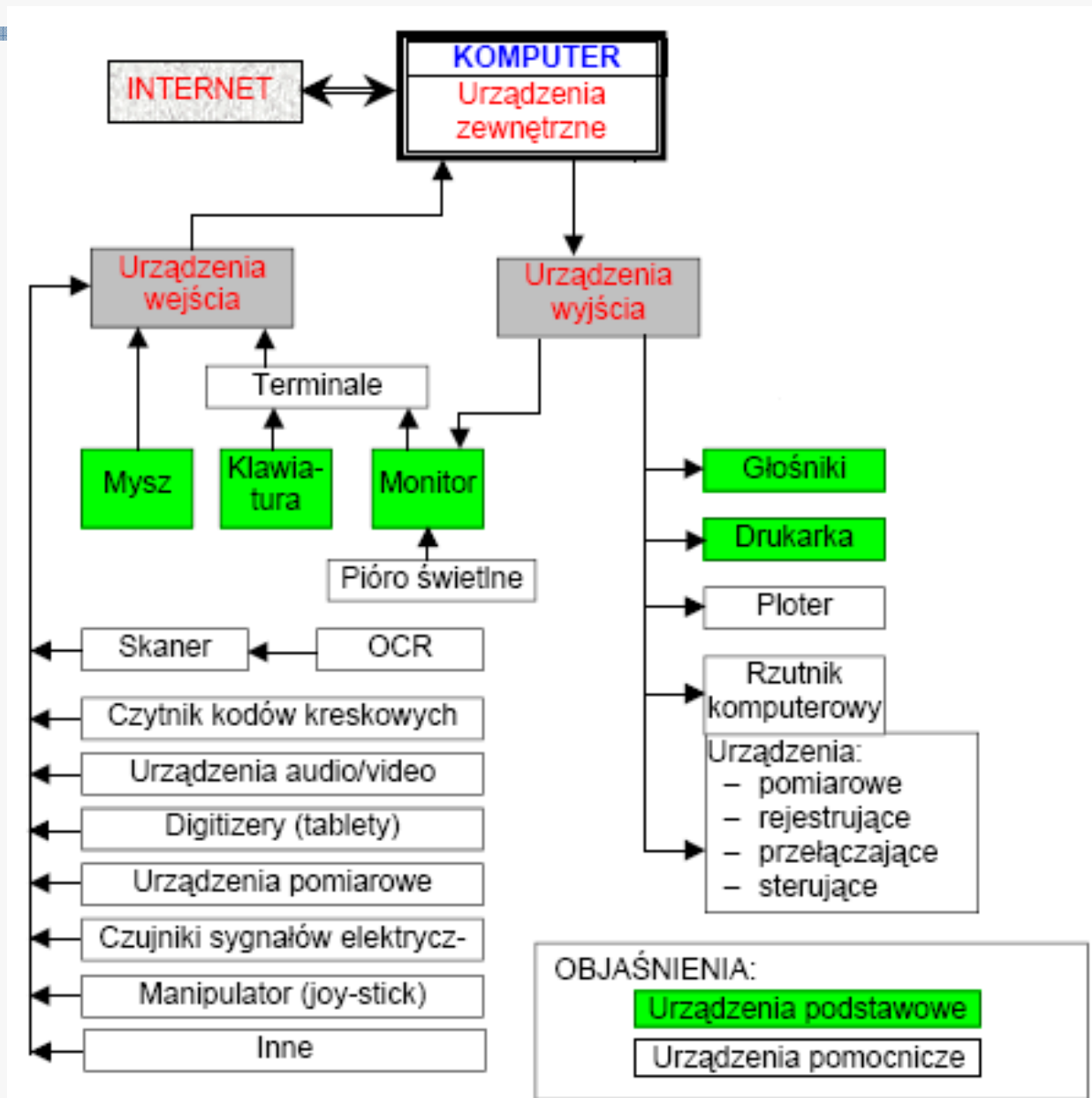

- Rozpatrując hierarchię od góry do dołu obserwujemy zjawiska:
  - malejący koszt na bit
  - rosnącą pojemność
  - rosnący czas dostępu
  - malejącą częstotliwość dostępu do pamięci przez procesor

**URZĄDZENIA ZEWNĘTRZNE
-INNE URZĄDZENIA ZEWN.**

Urządzenia zewnętrzne

Monitory

- Monitor jest podłączony do karty graficznej
- Jego zadaniem jest wyświetlanie obrazów (tekstu) będących wynikiem pracy komputera
- Podstawowym parametrem monitora jest **wielkość jego ekranu**, określana przez długość przekątnej
- Oglądany przez nas na ekranie ruchomy bądź nieruchomy obraz składa się z wyświetlanych wiersz po wierszu pojedynczych "klatek", które są emitowane wiele razy w ciągu sekundy
- Ze względu na różnice w sposobie wyświetlania (m.in. chodzi o zwiększoną jasność) nowoczesne monitory **odświeżają ekran z częstotliwością od 60 herców** (dopiero dzięki temu mogą zapewnić stabilny obraz)

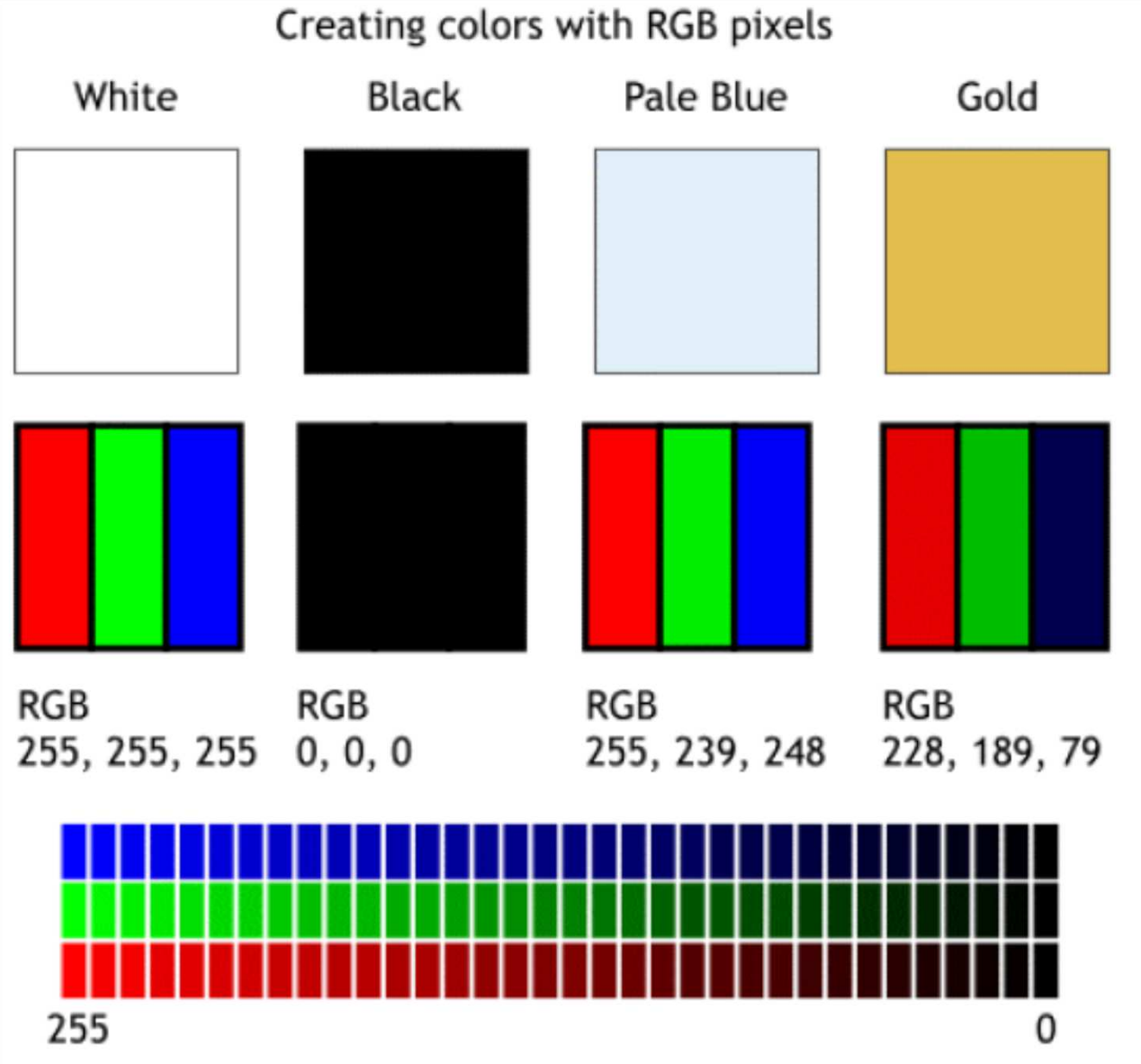

Monitory – model barw

- Przedstawianie barw na ekranie monitora: **standard RGB**, w którym trzy podstawowe kolory (**R**ed, **G**reen, **B**lue) mieszane w różnych proporcjach dają dowolną barwę
- Standard RGB daje następujące możliwości:
  - kolor 16-bitowy (R – 6 bitów, G i B – po 5 bitów, razem 16 bitów), $2^{16} = 65\,536$ kolorów
  - kolor 24-bitowy (3 razy po 8 bitów), $2^{24} = 16\,777\,216$ kolorów
  - kolor 32-bitowy, True Color – dodatkowe 8 bitów wykorzystywane jest do zwiększenia szybkości przesyłania obrazów
- Paleta kolorów – zbiór wszystkich możliwych do wyświetlenia kolorów, ale ludzkie oko ma ograniczone możliwości ich odbioru

Monitory – model barw

Drukarka

- Drukarka to urządzenie, które pobiera dane z komputera i drukuje je na papierze lub folii
- Trzy najpopularniejsze typy drukarek to:
  - igłowe
  - atramentowe
  - laserowe
- Podstawowym parametrem drukarki jest rozdzielczość wydruku

Rozdzielczość wydruku

- DPI (dots per inch) – liczba punktów na długości 1 cala (1 cal = 2,54 cm)
- Im większa wartość liczbowa DPI, tym obraz jest wyraźniejszy i lepiej nasycony barwami (stopień ostrości obrazu)
  - drukarki atramentowe – 300-1200 dpi
  - drukarki laserowe – 600-2400 dpi
  - skanery – do 2400-4800 dpi
  - monitor komputerowy – do 100 dpi

Drukarka – model barw

- **CMY** – błękit (cyan), purpura (magenta), żółty (yellow) → odwrócony schemat RGB
- Ponieważ mieszanie barw CMY nie daje pełnej czerni, zestaw ten uzupełniono o czerń **K** → **CMYK** (dla drukarki kolor czarny jest kolorem podstawowym)

RGB vs CMYK

i Modele barwne

Na podświetlonym od tyłu ekranie barwy powstają w wyniku sumowania kolorów podstawowych: czerwonego, zielonego i niebieskiego (model RGB). W czasie drukowania wykorzystywany jest model CMYK, w którym kolory uzyskujemy w wyniku odejmowania od bieli kolorów: cyjanu, magenty, żółtego (yellow) i czarnego (black). Warto wiedzieć, że odblaskowe barwy nigdy nie wyglądają tak samo na wydruku jak na ekranie monitora.

Model addytywny RGB

RGB: na czarnym ekranie monitora barwy powstają w wyniku dodawania się kolorów czerwonego, zielonego i niebieskiego, dających w sumie biel.

Model substraktywny CMYK

CMYK: kolorowe obrazy na wydrukach powstają poprzez odejmowanie od bieli papieru kolejnych części widma aż do uzyskania czerni.

Drukarka – model barw

- Konflikt: ludzkie oko – monitor - drukarka
- **ludzkie oko** – ograniczone możliwości odbioru barw
- **Monitor** – tworzenie barw RGB na drodze elektronicznej
- **Drukarka** – tworzenie barw CMYK na drodze mechanicznej
- Dla uzyskania profesjonalnych efektów wymagana jest kalibracja kolorów na linii skaner – monitor – drukarka

Skanery

- urządzenie optyczno-mechaniczne przetwarzające obrazy (zdjęcia) i teksty w formę cyfrową, zrozumiałą dla komputera i możliwą do dalszej komputerowej obróbki (zasada działania jest podobna do działania kserokopiarki)
- do skanera może być dołączone specjalistyczne oprogramowanie **OCR (Optical Character Recognition)**, umożliwiające zamianę zeskanowanego tekstu w plik, który można obrabiać i edytować (programy Recognita, FineReader)
- podłączanie skanera – porty USB

Skanery

- Skanery ręczne (czytniki kodów kreskowych) – handel
- Skanery płaskie – skanowanie obrazów, klisz i tekstów
- Skanery bębnowe – zastosowania profesjonalne

Skaner ręczny

Skaner biurowy

Skaner bębnowy

Klawiatura

- urządzenie wejścia, umożliwiające wprowadzanie danych do komputera

Klawiatura

- Połączenie klawiatury z komputerem:
  - łącze szeregowe
  - podczerwień (IrDA)
  - fale radiowe (Bluetooth – nadajnik + odbiornik podłączony do komputera za pomocą portu USB)

Klawiatura

- Podstawowy układ klawiszy – QWERTY

- Typewriter keys
- Function keys
- Enter keys
- Windows keys
- Numeric keypad
- Other
- Application key
- Cursor control keys

Klawiatura

- Układ klawiszy – **AZERTY** (francuska i belgijska)

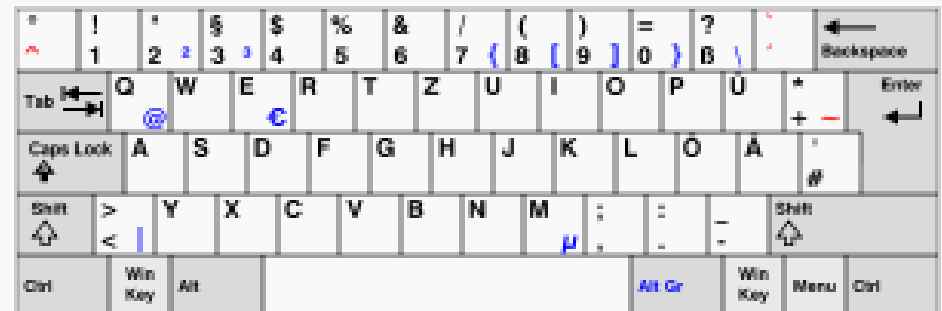
Belgijski układ klawiatury

Klawiatura

- Układ klawiszy – **QWERTZ** (Niemcy, Czechy, Węgry, Austria, Słowacja, Szwajcaria, w Polsce jako klawiatura maszynistki)

Polska klawiatura QWERTZ zgodna z PN87.

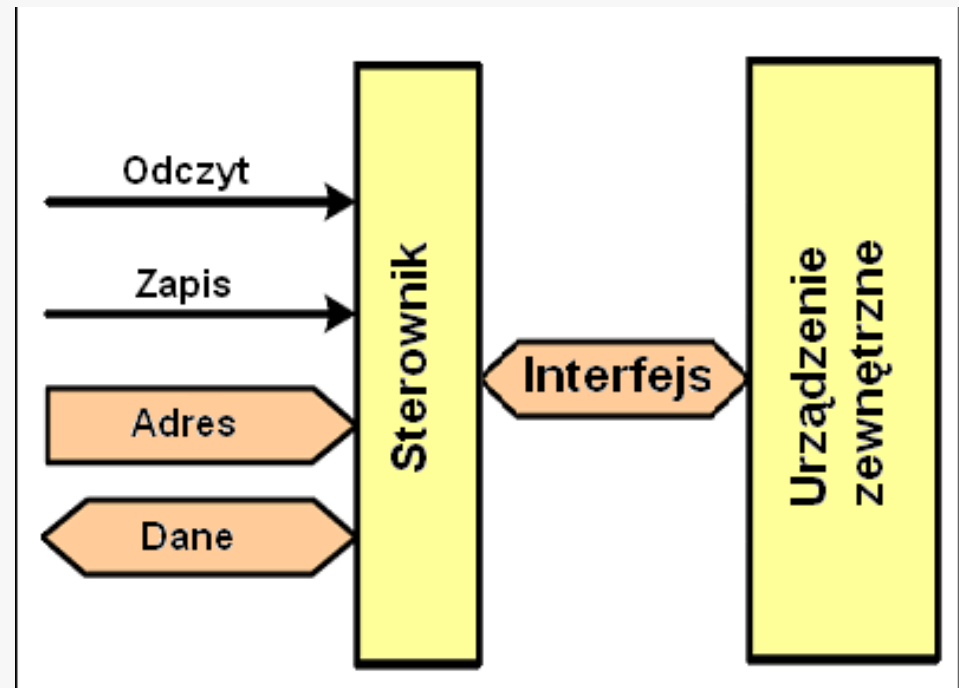
Klawiatura QWERTZ używana w Niemczech i Austrii.

Węgierska odmiana klawiatury QWERTZ.

Interfejsy (porty)

- złącza umożliwiające komunikację procesora z urządzeniem zewnętrznym poprzez sterownik
- typy interfejsów:
  - **transmisja szeregową**, bit po bicie pojedynczą linią
  - **transmisja równoległa**, kilka bitów jednocześnie, kilkoma liniami

Przykładowe interfejsy

- **Porty szeregowo** RS-232, oznaczone COM (mysz, modem), PS/2 (mysz, klawiatura), USB (do 127 urządzeń)
- **Porty równoległe** Centronics, oznaczone LPT (drukarka, skaner)
- **Porty FireWire** (standard IEEE-1394) do DVD, kamer cyfrowych
- **Porty podczerwieni IrDA**, szeregowo, najczęściej w komputerach przenośnych
- **Porty radiowe bluetooth**, zasięg 10 – 100 m

KOMPUTERY WCZORAJ I DZIŚ

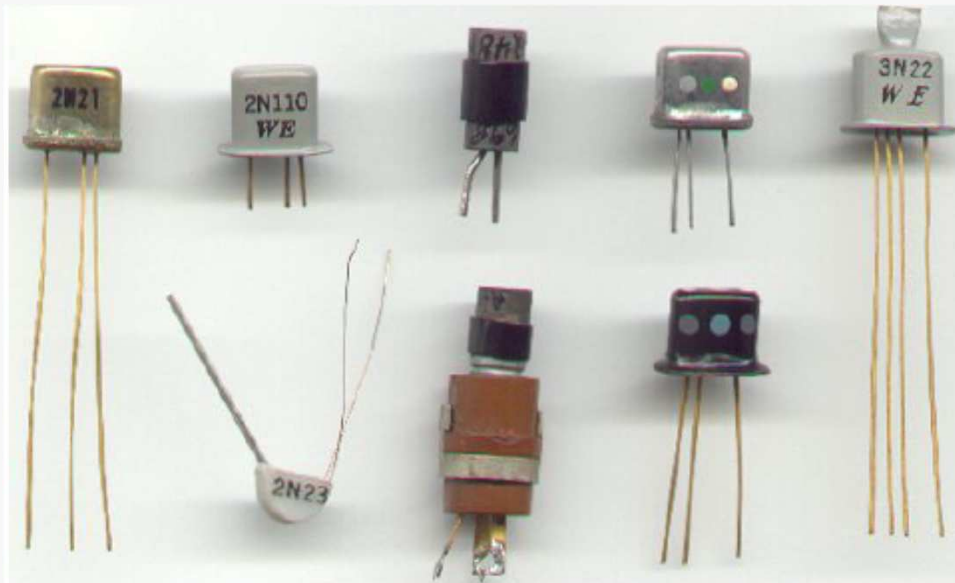
Komputery wczoraj i dziś

- Lampy elektronowe (1935 - 1960)

Komputery wczoraj i dziś

- Tranzystory (1950 - 1960)

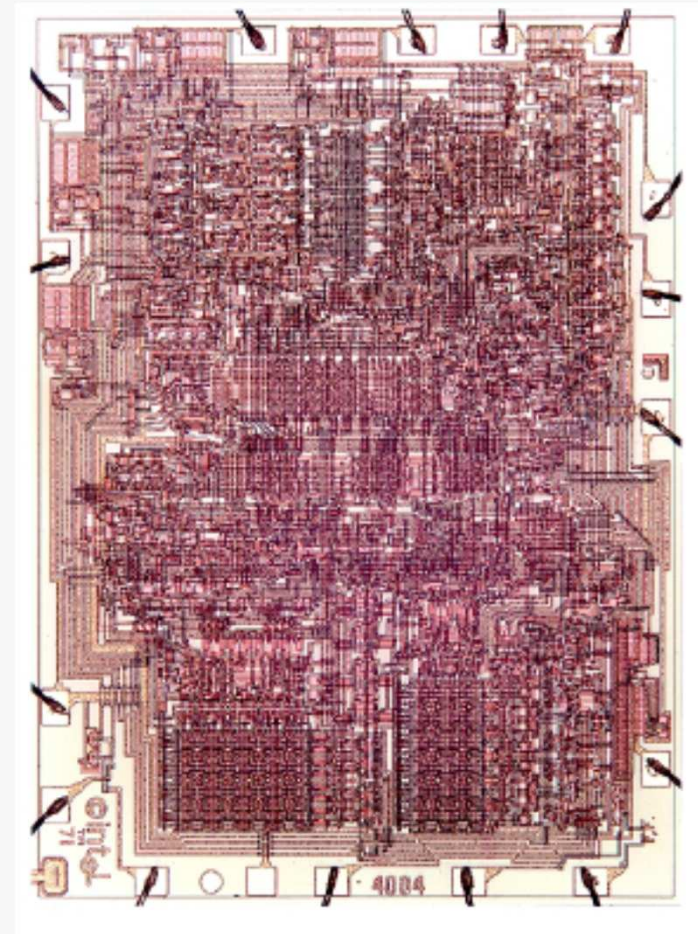
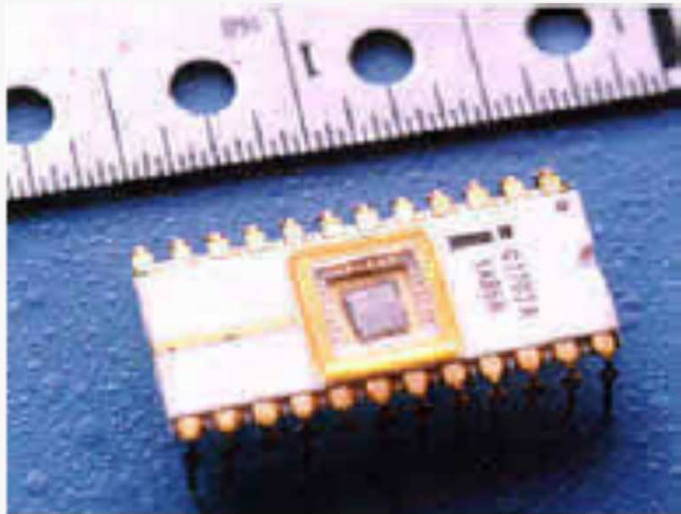

Prototyp tranzystora Bell Labs,
USA, 1947

Komputery wczoraj i dziś

- Układy scalone

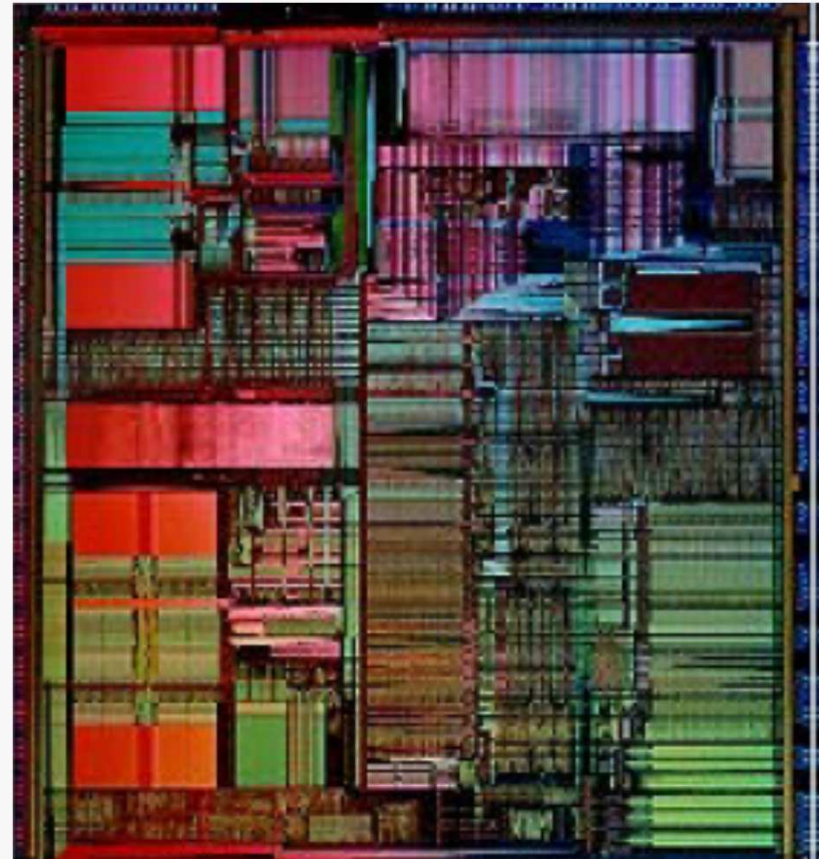
Układ scalony INTEL 4004, 1971
2300 tranzystorów,
pow. 3x4mm, 4 bity

Komputery wczoraj i dziś

- Układy scalone

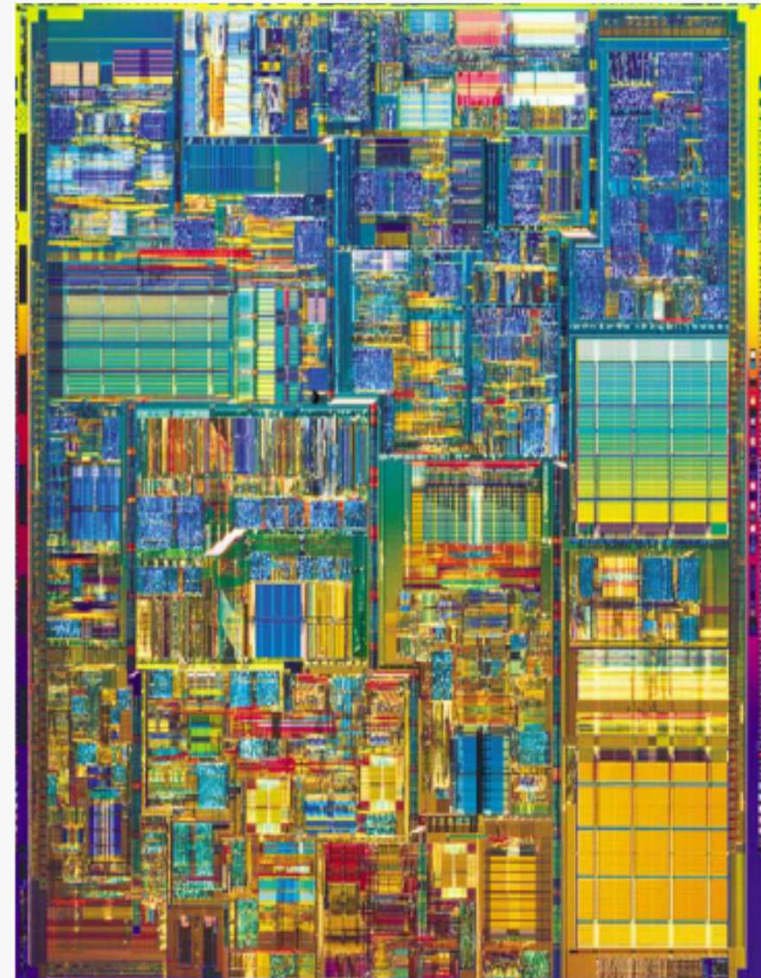
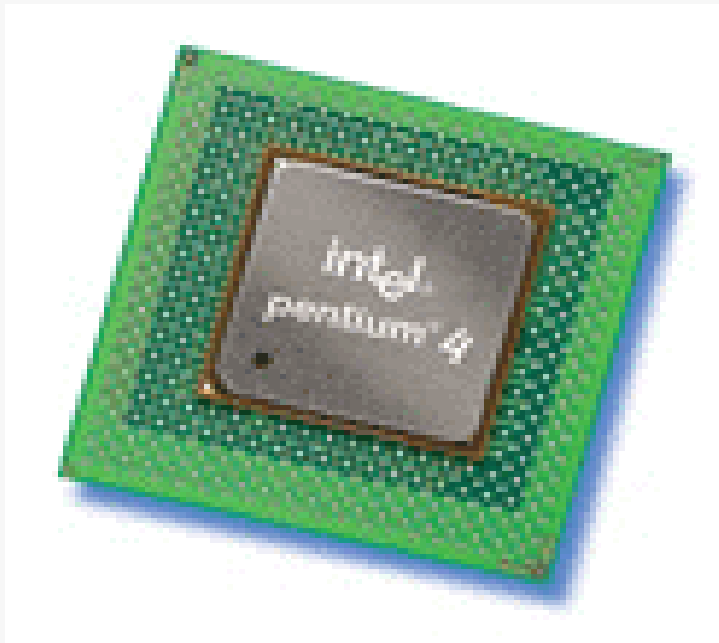
PENTIUM, 1993
3,2 mln. tranzystorów,
60-200 MHz

Komputery wczoraj i dziś

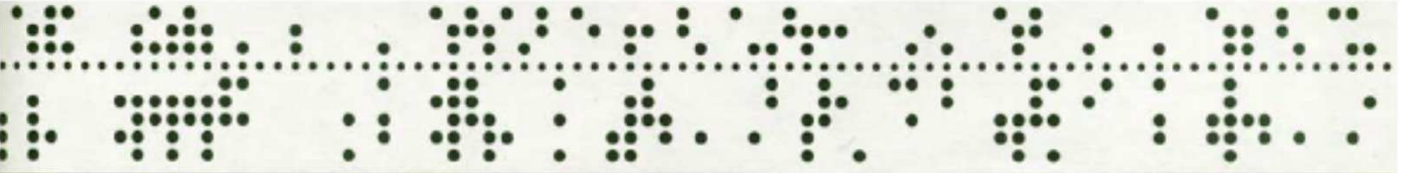
- Układy scalone

Pentium 4, 2000
55 mln. tranzystorów, 3 GHz

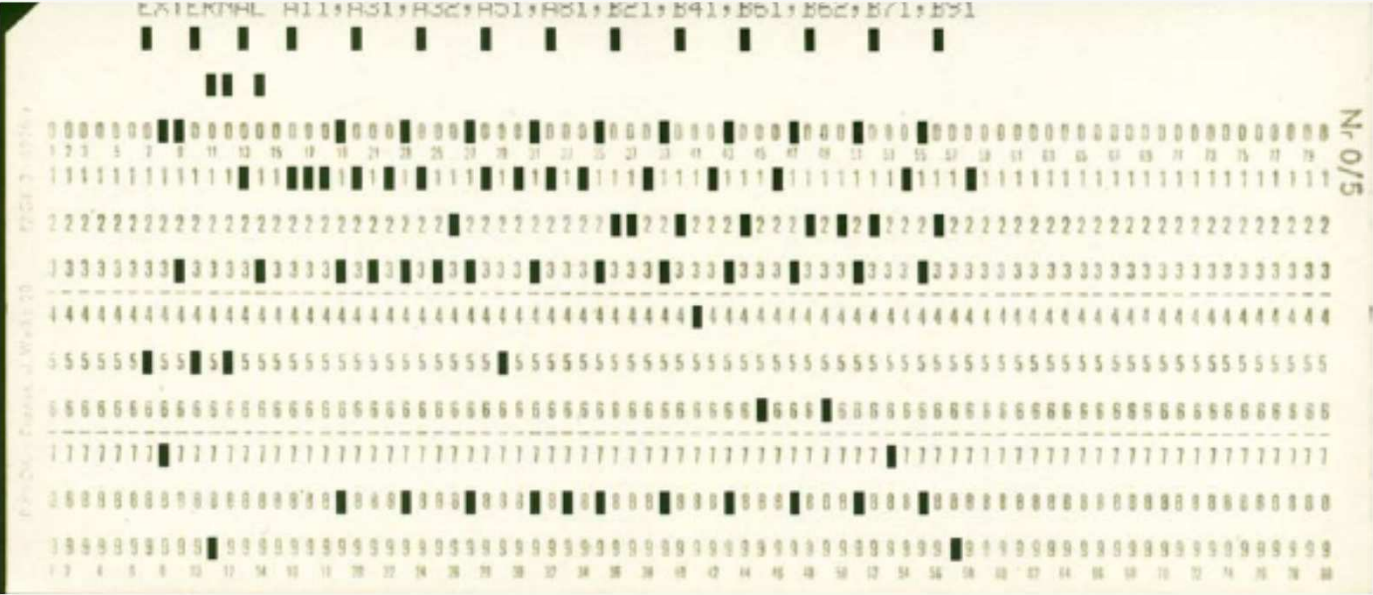

Komputery wczoraj i dziś

- Taśma perforowana

- Karta perforowana

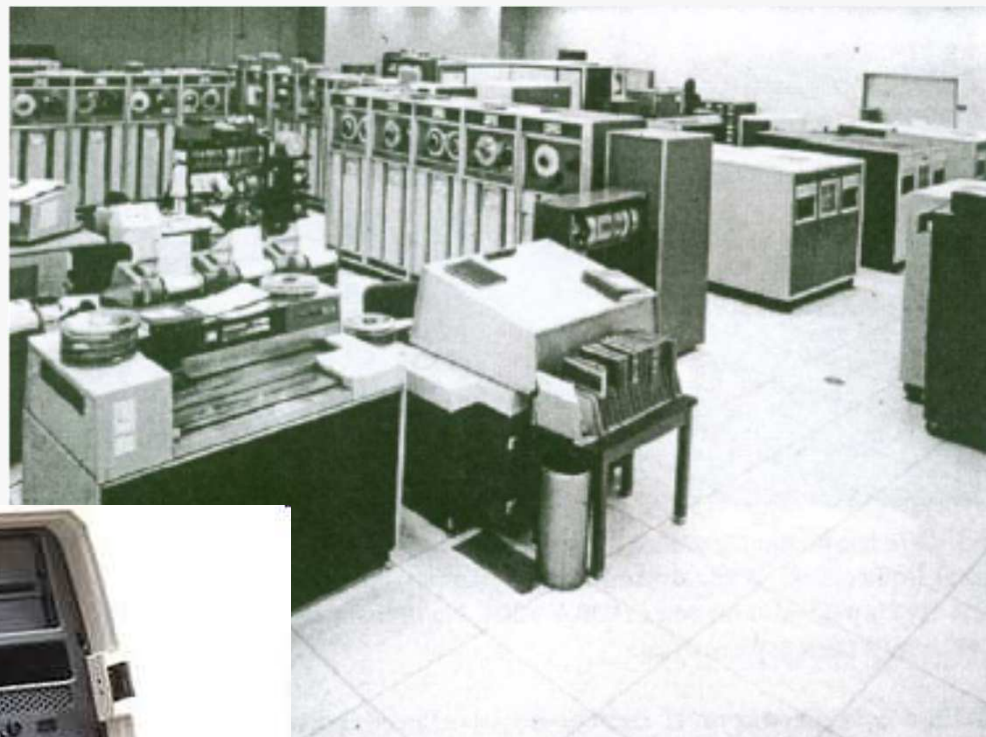

Komputery wczoraj i dziś

Eniac 1946

System komputerowy 1960-1970

Osborne 1 1981

Ciekawostki

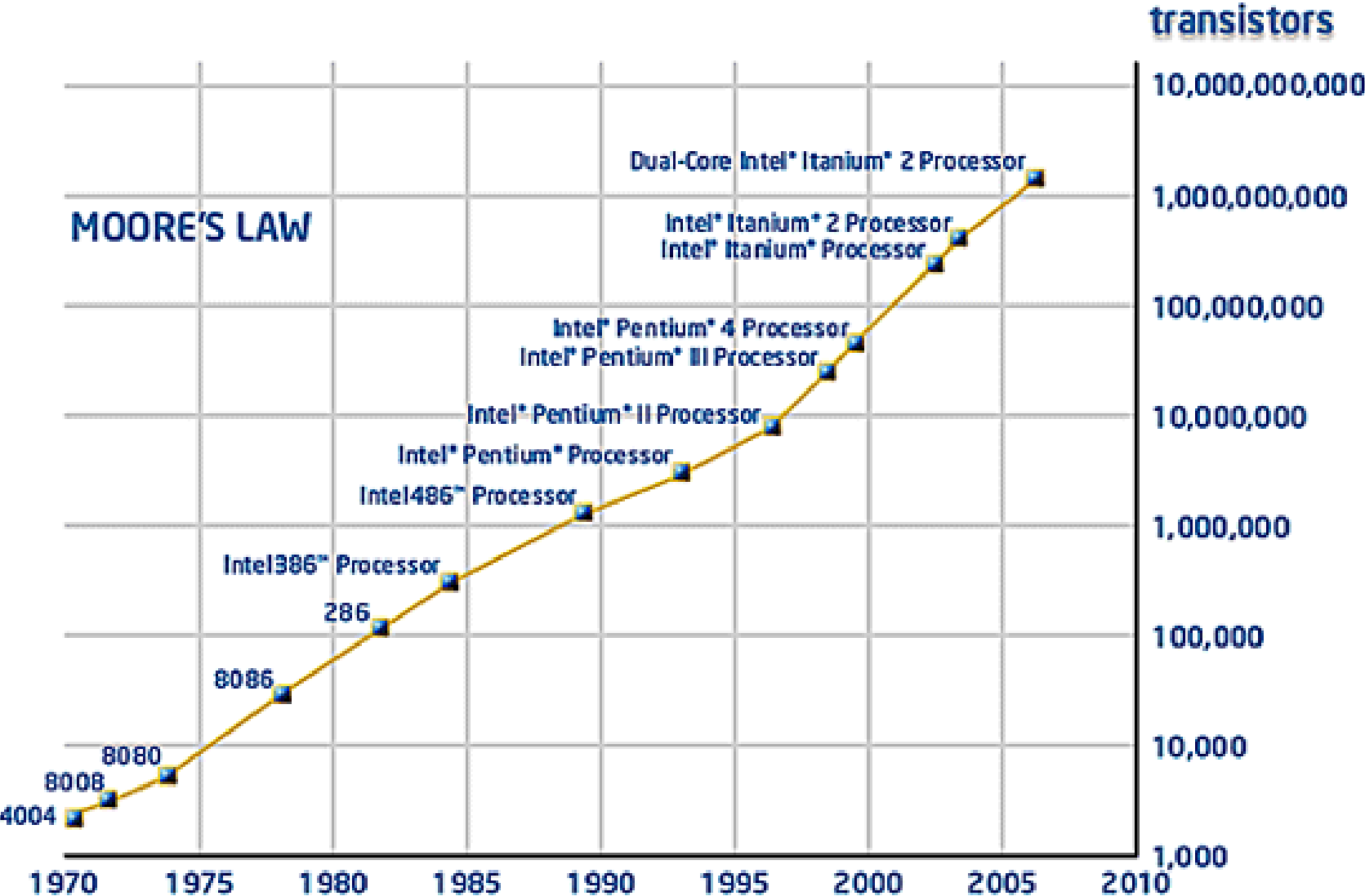

Prawo Moore'a

- W 1965 roku Gordon Moore, współzałożyciel firmy Intel, wyraził hipotezę dotyczącą rozwoju technologii produkcji układów elektronicznych
- Główne założenia Moore'a:
  - podwojenie ilości tranzystorów w układzie scalonym co dwa lata
  - podwojenie mocy obliczeniowej procesora co 1,5 roku
  - czterokrotne zwiększenie ilości pamięci komputera co 3 lata
  - podwojenie wydajności pamięci operacyjnej co 10 lat
  - podwojenie wydajności kompletnego komputera w stosunku do jego ceny w okresie krótszym niż dwa lata

Prawo Moore'a

Literatura

- Metzger P., *Anatomia PC*. Wydanie XI, 2007/09
- Stallings W., *Organizacja i architektura systemu komputerowego. Projektowanie systemu a jego wydajność*. WNT, Warszawa, 2000
- Skorupski P., *Podstawy budowy i działania komputerów*, WKiŁ, Warszawa 1997
- Norton P., *W sercu PC*, Helion, Gliwice 1995
- Null L., Lobur J., *Struktura organizacyjna i architektura systemów komputerowych*, Helion, 2004